

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESİM-İŞ ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNİN OTİSTİK ÇOCUKLAR
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
EVRİM BAYRAKTAR

ANKARA – 2007

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
RESİM-İŞ ÖĞRETMENLİĞİ ANABİLİM DALI

GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNİN OTİSTİK ÇOCUKLAR
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Evrin BAYRAKTAR

Danışman
Doç. Dr. Serap BUYURGAN

ANKARA – 2007

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAY SAYFASI

Evrım Bayraktar’a ait “Görsel Sanatlar Eğitiminin Otistik Çocuklar Üzerindeki Etkileri” başlıklı tezi 12.02.2007 tarihinde, jürimiz tarafından Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Başkan: Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY

.....

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Serap BUYURGAN

.....

Üye: Doç. Dr. Alev KURU

.....

ÖNSÖZ

Araştırma konumu seçtiğimde beni yönlendiren, yüreklendiren, araştırmanın planlanması, uygulama ve raporlaştırılmasında yol gösteren, yapıcı eleştirileri ile somut öneriler sunarak araştırmanın yapılmasını sağlayan, hoş görüleri, bilgi ve yardımlarını hiç esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Serap BUYURGAN'a ve Sayın Prof. Dr. Yaşar ÖZBAY'a teşekkürlerimi sunarım.

Uygulama aşamasında bana kapılarını açan ve çalışma ortamı hazırlayan İzmir Menemen Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi çalışanlarına, Ankara Özel Uyum Zihinsel Engelliler Okulu çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Araştırmanın her aşamasında fikirleriyle, kaynak yardımlarıyla, manevi destekleriyle yanımda olan arkadaşlarım Nesli Simge KAHVECİOĞLU'na, Birgül ÇOŞKUN'a ve E. Talha ERDOĞAN'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Ve en önemlisi beni bugünlere getiren, maddi manevi desteğiyle her zaman arkamda olan, araştırmanın her aşamasıyla ilgilenen canım aileme tüm sevgimle teşekkür ediyorum.

Evrin BAYRAKTAR

2007

ÖZET

GÖRSEL SANATLAR EĞİTİMİNİN OTİSTİK ÇOCUKLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bayraktar, Evrim
Yüksek Lisans, Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serap BUYURGAN
Ocak-2007

Araştırmada, görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmanın evrenini, Ankara ili Çankaya ilçesi Özel Uyum Özel Eğitim Okulu ve İzmir ili Menemen ilçesi Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'nde 2005-2006 öğretim yılında 6-26 yaş aralığındaki otistik çocuklar oluşturmaktadır. Örneklem için 76 erkek ve 24 kız öğrenci olmak üzere toplam 100 öğrenciye resim yaptırılmıştır. Uygulama bizzat araştırmacı tarafından sınıf ortamında ve görsel sanatlar eğitimi ders saatleri içinde uygulanmıştır. Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Uygulama evresinde öğrenci gözlem formları kullanılmıştır. Araştırma sonucunda;

1. Resme başlamadan önce %19 öğrenci mutlu iken, bu oran resim yaptıktan sonra %38 olmuştur. %100'lük bir artış görülmektedir.
2. Resme başlamadan önce %24 öğrenci mutsuz iken, bu oran resmi yaptıktan sonra %6 olmuştur. %75 azalma görülmektedir.
3. Resme başlamadan önce %9 öğrenci huzurlu iken, bu oran resmi yaptıktan sonra %37 olmuştur. Huzurlu öğrenci oranı %311,11'lik bir değişim göstermiştir.
4. Resme başlamadan önce %28 öğrenci huzursuz iken, bu oran resmi yaptıktan sonra %19 olmuştur. Huzursuz öğrencilerin oranında % 32,15'lik bir azalma olmuştur.
5. Resme başlamadan önce %20 öğrenci öfkeli iken bu oran resim yaptıktan sonra %0 olmuştur. %100 azalma görülmektedir.

Uygulama sonuçları çizgisel gelişim dönemi ve çizgilerinin anlamları dikkate alınarak analiz edildiğinde, öğrencilerin rahatsızlıklarını yansıttıkları görülmüştür.

Araştırmanın sonunda, ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak, öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

THE INFLUENCES OF THE EDUCATION OF THE VISUAL ARTS OVER THE AUSTIC CHILDREN

Bayraktar, Evrim

Graduate, the Main Discipline of the Art Teaching

Thesis Consultant: Associated Prof. Dr. Serap BUYURGAN

January – 2007

The influences of the visual arts have been examined through this study.

The autistic children between 6 – 26 ages in the 2005 – 2006 education year from the Special Adaptation Special Training School of the Çankaya district and the province of Ankara, İzmir administrative province and Menemen district and the Sabahat Akşiray the Training Center for the Autistic Children are forming the concept of this study. In order to provide a sample; 100 children, 76 of these are boys and the rest 24 are girls have been randomly selected and made them draw pictures. The practice has been implemented personally by the researcher in the class environment in the lesson hours of the visual arts education. The qualitative research methods have been used in this study. The student observation forms have been used in the practice phase. As a result of the research;

1. The rate of the happy students is %19 before they had started to draw pictures; this rate has been increased to %38 after the children had completed drawing pictures. %100 percent increase is seen.
2. The rate of the unhappy students is %24 before they had started to draw pictures; this rate has been increased to %6 after the children had completed drawing pictures. %75 decrease is seen.

3. The rate of the peaceful students is %9 before they had started to draw pictures; this rate has been increased to %37 after the children had completed drawing pictures. The rate of the peaceful students has changed %311, 11.
4. The rate of the unhappy students is %28 before they had started to draw pictures; this rate has been increased to %19 after the children had completed drawing pictures. The rate of the unhappy students has changed %32, 15.
5. The rate of the angry students is %20 before they had started to draw pictures; this rate has been increased to %0 after the children had completed drawing pictures. %100 decrease is seen.

If the practice results analyzed by considering the linear growing period and the meaning of their lines, it was seen that they are reflecting the inconveniences of the students.

The suggestions that were introduced are given place by depending on the results of this research.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Problem

Otizm ilk kez 1943 yılında Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından tanımlanmıştır. Kanner tanımında otistik çocukların başka insanlarla iletişim kurmak yerine kendi yarattıkları dünyada yaşama eğilimleri gösterdiklerine dikkat çekmiştir. Kanner'ın otizmi tanımlamasından sonra, otizmin nedenleri ve bu özellikteki çocukların davranışları üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Giderek güncellenen otizm konusu bilgisayarın yaşamımıza girmesi, ulaşımın hızla gelişimi bizlere iletişim çağında olduğumuzu göstermektedir. Ve iletişim yetersizliği olarak kendini gösteren otizmin artan sıklığı daha çok gündeme gelmektedir.

Otistik çocuklarda görülen konuşmanın iletişim aracı olarak kullanılmaması, öğrenme ve sosyal becerilerdeki sınırlılık, çocukların kendilerini ifade etmelerinde engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Her otistik çocuk kendine özgü sorunlarıyla farklı tablolar sergilese de, otistiklerin ortak öğrenme sorunları iletişim yetersizliğidir. Son yıllarda davranışsal yaklaşım ve bu yaklaşıma dayalı eğitim sisteminin en etkili çözüm yöntemi olduğu gözlenmiştir.

Son yıllarda görsel sanatların da otistiklerin eğitiminde yararlı olabileceği saptanmış, yapılan uygulamalar da olumlu sonuçlar vermiştir. Çünkü 1920 yıllarında yapılan araştırmalara göre çocuk resmi, çocuğun duygu ve düşüncelerinin bir penceresi olarak kabul edilmekteydi.

1940'tan sonra çocuk resimlerine karşı yeni bir ilgi doğmaya başladı. Bu ilgi, çocukların, resimlerine duygularını ve güdülerini yansıttıkları varsayımından kaynaklanmaktaydı.

1950'li yıllarda ise testlere olan ilginin artmasına paralel olarak çocuğun çiziminin onun zihinsel ve duygusal durumuyla ne ölçüde ilişkili olduğu araştırılmaya başlandı.

Bu araştırmada; bu amaçla görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek araştırmacı tarafından hedef olarak seçilmiştir.

Hızla gelişen dünya, pek çok yenilikleri beraberinde getirirken bu düzen ve otistik çocuklar da bizi yeni ve etkin eğitim-öğretim yöntemleri bulmaya teşvik etmektedir.

Çocuğun iç dünyasını ifade etmesinde görsel sanatlar önemli araçlardan bir tanesidir. Çocuğu geliştirmek, kendisini bu yolla ifade ederek ruhsal doyuma ulaşmasını sağlamak için otistik çocuklarda görsel sanatlar eğitiminin nasıl etkili kullanılabileceği araştırılacaktır.

Otistik çocuklara yönelik hazırlanan programlarda da sanat etkinlikleri ifadesini görmemize karşın amacına uygun bir uygulamanın ancak görsel sanatlar eğitimi ile yapılabileceği görülmektedir. Bu araştırma ile görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkileri daha net olarak ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın temel amacı; görsel sanatlar eğitiminin, otistik çocukların kendilerini resim yoluyla ifade etmelerindeki etkilerini incelemektir.

1.3. Önem

“Görsel sanatlar eğitimi, yaratıcı bir süreç olarak çocuğu özgür düşünmeye, özgür çalışmaya yöneltmeye çalışır. Üreten, seçen, beğenen, kendini ifade edebilen çocuk içinde yaşadığı toplumun bir üyesi, geleceğin temsilcisidir” (Buyurgan, 2001,s.12).

Araçların hedefleri belirlediği görsel sanat eğitiminde otistik çocuklara niçin bu eğitimin verilmesi gerektiği sorusuna eğitimin kişide geliştirmek istediği davranışlar cevabını verebiliriz. Çünkü görsel sanatlar eğitimi, çocuğun bol araç gereç kullanarak bir şeyler üretmesinin dışında da kimi davranışların gelişmesine imkân verecektir.

“Çocuk mutlu olacak, rahatlayacak, bir şeyler yaratmanın gururunu yaşayacak, dengeli olacak, beceri kazanacak vb. gibi davranışları geliştirecektir. Ancak, görsel sanatlar eğitiminden beklenen bu kadar çok işlev, çocuğun çok yönlü gelişimine yönelik olmasına karşılık sanat yıllarınca programların bir süsü olmaktan kurtulamamıştır” (Kırıçoğlu, 2002, s.46).

Normal çocuklarda her gelişim alanındaki beceri düzeyi birbirine yakındır. Ama otistik çocuklarda beceri düzeyi yaşının çok altında olabilir. Örneğin; masal kahramanlarının isimlerini hatırlayamazlar ama resmini çizebilirler veya sabah ne yediğini hatırlamayabilirler. Temel pek çok kavramı öğrenmekte güçlük çekerken, okumada çok iyi olabilirler. Otistik çocukların gelişim alanlarındaki bu çok büyük farklılıklar eğitimin içeriğini, niteliğini etkiler.

Bireyin biyolojik gelişimine paralel olarak; nesnel dünyayı algılayışı da değişmektedir. Ve algının değişimi büyük oranda çevre koşullarına bağlıdır.

Bundan dolayı, çocuğun görsel algı gelişiminde bir düzey belirleme noktasında görsel sanatlar eğitimine önemli bir işlev ve sorumluluk yüklendiği ortaya çıkmaktadır.

Yavuzer (2003, s.5), resim etkinliğinin aynı zamanda sözsüz dili oluşturması ve bu yolla anlatımın kolay olması, yaşı ya da kişilik özellikleri dolayısıyla sözlü iletişim kurmakta güçlük çeken çocukları tanımada da önemli bir teşhis aracı olmasının önemi üzerinde durmaktadır.

Çocuk resimlerine baktığımızda, sanat için gerekli olan görsel yolla düşünmenin en saf örnekleri ile karşılaşırız. Çocuklar bizler için karmaşık olan dünyayı oldukça sade anlatırlar ve çocuk resimlerinin en önemli özelliği, çocuğun düşünce şeklini ve içeriğini yansıtmasıdır. Bu bağlamda otistik çocukların eğitiminde çocukların gelişimi açısından görsel sanatlar eğitiminin katkısı olmazsa eğer eğitimleri eksik kalabilir.

Buyurgan (2001, s.11–12)’de belirttiği gibi sanat eğitimi, insanın genel eğitimi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yaygın biçimde düşünüldüğü gibi, sanat eğitimi yalnızca yeteneklerin eğitimi için bir “lüks” değil, herkes için gerekli bir kişilik eğitimidir. Burada sanat eğitiminde amaçlanan, sanatçı yetiştirmeye yönelik eğitim değil, bireyin sanat yoluyla eğitimi, yani bireyin estetik eğitimidir. Sanat eğitimi, çocuğun geniş anlamda gelişmesini içeren en güvenilir ortamdır. Sanat eğitimi yoluyla, çocuk ile çevresi, özellikle kültürel çevresi arasındaki etkileşim ve iletişim daha güçlü ve anlaşılır olacaktır. Çağdaş sanat eğitimi, temelde sanatsal etkinlikler yoluyla bireylerin ve toplumun içinde yaşadıkları çevreye duyarlı olmalarını sağlamaya, çevresi ile yararlı etkileşim içine girebilmelerine, estetik ihtiyaçlarını karşılamaya, ürün ortaya koyabilme ve yorumlama güdülerini doyurmaya, yaşantılarını daha anlamlı hale getirmelerine imkân vermeye yönelik düşüncededir. Sanata ilişkin en önemli özellik anlatımdır. Kişinin en özel iç dünyası, imgeleri, düşünceleri ve duyguları sanat ile görselleşir.

Oysa otistik çocuklar eğitim programına (2001) baktığımızda oyun ve sanat etkinliklerini de kapsayan alanlar görmemize rağmen eğitim kurumlarının birçoğunda sadece resim bile yaptırılmadığına dikkat çekilmelidir.

Kişinin özel iç dünyasının dışa aktarılması, bir başka deyişle anlatımı, başkalarının anlatımının anlaşılması, insan için bir ihtiyaçtır. Hangi sanat formu olursa olsun, yaratma eylemi anlatılmak isteneni izleyiciye iletme amacı güder. Bu aynı zamanda üretilen aracılığı ile bazı şeylerin paylaşılmak istenmesidir.

“Sanatsal anlatımı, onun özel dilini kullanmayı öğrenen kişi aynı zamanda bu dil yardımıyla geçmiş ve çağdaş niteliksel zenginlik, değerlerle düşünme gücü her incelemede biraz daha gelişir. Buna görsel duyarlılık ya da görsel okuryazarlık denilebilir” (Kırıçoğlu, 1991, s.55).

Otistik çocuklara uygulanacak olan görsel sanat eğitimi de onların sözle, davranışla anlatamadıkları duygu ve düşüncelerini, kendi özlerini bize iletmelerinde onlar için bir ifade şekli olacaktır.

1.4. Varsayımlar

- 1.4.1. Otistik çocuklar görsel sanatlar eğitimi ile kendisini daha rahat ifade edecek, hayal gücünü etkin kullanarak konuyla ilgili ince ayrıntıları fark ederek resminde detaylara yer verecektir.
- 1.4.2. Görsel sanatlar eğitimi ile çocuk kendini ifade etmede zorluk çekmeyecektir.
- 1.4.3. Resimleriyle anlattıkları, kişiliği ve düşünceleriyle ilgili olacaktır ve onu daha iyi anlamamız için bize fırsat verecektir.

- 1.4.4. Görsel sanatlar eğitiminde verilen konunun içine giren öğrenci kendisine göre değişik fikirler yaratabilecek ve resminde farklılıkları gösterebilecektir.
- 1.4.5. Çocuk kendini ifade ederek ruhsal doyuma ulaşacaktır.
- 1.4.6. Otistik çocukların bedensel, ruhsal ve toplumsal gelişiminde görsel sanatlar eğitimi katkı sağlamaktadır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1- Ankara (Bahçelievler) Özel Uyum Özel Eğitim Okulunda 2005 / 2006 öğretim yılında resim dersine devam etmiş olan 15 öğrenci ile İzmir (Melemen) Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi 2005 / 2006 öğretim yılında resim dersine devam etmiş olan 85 öğrenci ile sınırlıdır.

2- Resim dersi haftada bir gün 45 dakika süre ile sınırlıdır.

3- Resim dersi, guvaj boyama, pastel boya, suluboya, serbest ve konulu resim tekniğiyle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Eğitim: Eğitim yeni kuşakların toplumun yaşayışında yerini almak için hazırlanırken, gereken bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliği olarak tanımlanmanın yanı sıra önceden saptanmış amaçlara göre insanların davranışlarında belli gelişmeler sağlamaya yarayan planlı etkinlikler dizgesidir (Oğuzkan, 1974, s.61–62).

Sanat: İnsanların, tabiat karşısındaki duygu ve düşüncelerini çizgi, renk, biçim, ses, söz ve ritim gibi unsurlarla güzel ve etkili bir biçimde ve kişisel bir üslûpla ifade etme çabasından doğan ruhsal bir faaliyettir.

Sanat Eğitimi: Sanat eğitimi, bireyin duygu, düşünce ve izlenimlerini anlatabilmede yeteneklerini ve yaratıcı gücünü estetik düzeye ulaştırmak amacı ile yapılan tüm eğitim çabalarıdır (Türkdoğan, 1984, s.2).

Görsel Sanat Eğitimi: Görsel Sanat Eğitimi, eğitim biliminin bir dalı olarak sanatın, estetiğin, sanat tarihinin eğitim ve öğretimle ilgili bütün sorunlarıyla ilgilenen bir disiplindir (Kırıçoğlu, 2002, s.3)

Otizm: Özel eğitime muhtaç olma durumu kapsamında değerlendirilen, aşırı kaçınmacı davranışlar sergileme, kendi kendini uyarma, dışsal uyaranlara kapalı olma, bilişsel ve dil bozukluklarının eşlik ettiği bir tür çocukluk bozukluğudur (Hallahan & Kauffman, 1991).

Öğretim: Öğrenmenin belli bir amaç doğrultusunda başlatılması, yönlendirilmesi, kolaylaştırılması ve gerçekleştirilmesi sürecidir (Demirel-Ün, 1987, s.127).

Yöntem: Eğitimin hedeflerine ulaşmak amacıyla kullanılacak tekniklerin, işlenecek konunun araç-gereç ve kaynakların bütünlük oluşturacak biçimde örgütlenerek hizmete sunulur bir öğretme yoludur (Bilen, 1980, s.7).

Yetenek: Fiziksel ya da zihinsel bir davranışı yapma gücü (Sönmez, 1991, s.464).

Hedef Davranış: Bir davranışın öğrenci tarafından edinildiğini kanıtlayacak olan somut, gözlenebilen, sayılabilen ve açık seçik şekilde dile getirilmiş davranışı gösterir (Varış, 1996, s.104).

BÖLÜM 2

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Otizm Nedir?

Otizm, yaşamın ilk üç yılında ortaya çıkan ve yaşam boyu süren dil, iletişim, sosyalleşme ve diğer birçok etkinlik ve ilgi alanını etkileyen gelişimsel bir sendromdur. Klinik belirtilerin şiddetinin, bireyden bireye değişiklik göstermesi nedeniyle otistik yelpaze (spektrum) içinde en hafiften en ağıra kadar değişik şiddette otistik davranış özellikleri görülebilir. Sosyal gelişim geriliği olan otizmlili bireyler, normal akranlarıyla sosyal ilişki kurmakta güçlük çekerler. Duyguları anlamakta ve ifade etmekte zorluk yaşarlar. Diğer insanlarla göz kontağı kurmaktan kaçınır, iletişime cevap vermezler. Kucaklanmaya ve göz kontağı kurmaya karşı tepkisizdirler ve bazen bunlara olumsuz tepkiler gösterebilirler.

Fazlıoğlu ve Yurdakul (2005, s. 17) tarafından belirtildiğı gibi otizmin önceleri sanıldığı gibi, sevgi yoksunluğu, iletişim eksikliği ya da çocuğun geçmiş yaşantısı ile ilgili duygusal sorunlara ilişkin olmadığı anlaşılmıştır. Hastalığın kaynağı psikolojik değil, beyin disfonksiyonuna bağlıdır. Otizm aslında bireyin sosyal çevreden koparak içe kapanması, diğer insanlarla etkileşimini onlar gibi sürdürememesidir. Bireyin yaşama uyumda zorlandığı zaman ortaya çıkar ve bireyi gerileme düzeneğı ile mutlu ve rahat olduğu bir döneme götürür.

Kanner'ın otizmi tanımlamasından sonra, otizmin nedenleri ve bu özellikteki çocukların davranışları üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar sonucunda otizmin nedenleri genel olarak organik, davranışsal, kavramsal ve psikolojik olmak üzere dörde ayrılmaktadır.

Bazı araştırmacılar tarafından belirtildiği gibi Frith'in kavramsal teorisi, otistik bireylerdeki temel problemin, doğuştan gelen zihinsel kavramaya ait bir eksiklik olduğu ve bu eksikliğin mantıki sonuçlar çıkarmayı engellediği şeklindedir. Bu eksiklik, çocuğu farklı bir gelişme yönünde zorlamakta, böylece farklı otistik belirtiler ortaya çıkmaktadır. Yaratıcılık, taklit etme, hayal gücüne dayalı oyunlar oynayabilme gibi becerileri kolaylıkla yapabilen normal çocukların tersine, otistik çocukların iç ve dış dünyada gelişen olaylar arasında ilişki kurabilme, tahmin yapabilme becerisinden yoksun oldukları görülmektedir. Bu durum, otistik çocukların, diğer insanların hareketlerini yönlendiren inançları, istekleri ve eğilimleri olabileceğini anlamalarındaki yetersizlikten kaynaklanmakta ve böyle bir bilgi dağarcığı olmaksızın da sosyal ilişkilerini geliştirmeleri oldukça zor olmaktadır. Davranışsal teori ise; otizmi anne-baba-çocuk ilişkisini sınırlandırmaksızın, psikolojik teoriden daha geniş kapsamlı olarak ele almaktadır. Davranışsal teoriyi savunanlar; otizmin ödül ve ceza sistemleriyle pekiştirilen ve bir seri tesadüfî olasılıklarla şekillendirilmiş, öğrenilmiş davranış grupları olduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşe göre; otizm, çocuğun içinde bulunduğu ortamda, çevresiyle ilişki kurma yoluyla öğrendiği, birtakım atipik ve özel davranışlar bütünüdür. Otizmin nedenini açıklayan teorilerin eksik ve yetersiz olması, otistik çocuklara tanı koymanın güçlüğünü de beraberinde getirmektedir. Otizmin nedenini bulmaya yönelik uygulanan birçok tıbbi test, otizm tanısının konmasında etkili olamamakta, sadece otistik çocukları değerlendirebilecek testlerin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Günümüzde tanı konusunda en güvenilir yöntemin, çocuğun özgeçmişini ebeveynden almak ve çocuğun davranışlarını çok iyi gözlemlemek olduğu bilinmektedir.

2.2. Otistik Çocukların Gelişimsel Özellikleri

Kanner, 1943'de otizmi tanımlarken içine kapanıklığı en önemli belirti olarak değerlendirmiştir. Ayrıca otistik çocukların gelişimlerinde; aynı hareketleri bir seri olarak tekrar ettirmeleri (stereotipi), söylenen sözleri aynı ses tonu ve vurguyla tekrar etmeleri (ekolali), sınırlı oranda kendiliğinden davranış başlatmaları, aynılığı

koruma isteklerinin güçlülüğü ve insanlarla ilişki kurmakta zorluk çekmeleri gibi farklılıkları onları normal çocuklardan ayıran en belirgin gelişimsel özellikleridir.

2.2.1. Zihinsel Gelişim Özellikleri

Otizmin ilk tanımlandığı yıllara baktığımızda; otistik çocukların, sıklıkla normalden daha üst düzeyde zihinsel gelişim özelliklerine sahip oldukları düşünüldüğünden, bu çocuklarda zihinsel bir yetersizlik olmadığı görüşü kabul edilmektedir.

Farklı araştırma sonuçlarına bakıldığında, otistik çocukların yaklaşık % 90'ında zihinsel yetersizlik olduğu, otistik çocukların yarısından fazlasında zekâ düzeyinin 50'nin altında olduğu görülmektedir. DeMyer'in 1974'te 5,5 yaşın altındaki 155 otistik çocukla yaptığı bir diğer araştırma sonucu ise; otistik çocukların % 94'ünün zekâ düzeyinin 68'in altında olduğu ve bu çocukların sözel IQ'larının, performans IQ'larından daha düşük olduğu yönündedir. DeMyer ve arkadaşları (1974) bu çalışmada, 5,5 yaşındaki otistik çocukların zekâ düzeylerinin 35 ile 54 arasında olduğunu bulmuşlardır.

Otizmli çocukların birçok alanda sınırlı becerileri olmasına karşın en şaşırtıcı özellikleri, bazı alanlarda özel becerilere sahip olabilmeleridir.

Fazlıoğlu ve Yurdakul (2005, s.36) tarafından belirtildiği gibi bazı otistik çocuklar konuşamayabilirler. Ancak iyi çalgı aleti çalabilirler ya da şarkı söyleyebilirler. Otistik çocukların müziğe karşı yoğun ilgileri olabilmektedir. Bu nedenle, otizmli çocukların tedavilerinde müzikli terapinin kullanımı, hem onların rahatlamalarını hem de kendilerini ifade etmelerini kolaylaştırıcı olabilmektedir. Bu çocuklarda müzik becerisinin yanı sıra kuvvetli bir hafıza yeteneklerinin olduğu da belirtilmektedir. Bazı küçük otizmli çocuklar çok erken yaşta, örneğin iki-üç yaşlarında kendi kendilerine okumayı öğrenirler. Ancak, okuduklarından bir anlam çıkaramazlar. Çocuklarda görülen bu durum "hiperleksi" olarak tanımlanır.

Hiperleksi, genellikle zekâları yüksek otizmlilerde ve çoğunlukla da erkeklerde görülür. Resimli ve yazılı (örneğin, dergi ve gazeteler) materyaller kullanılarak okuma becerisi olan otizmlî çocukların iletişim becerileri desteklenebilmektedir.

Son yapılan araştırmalar temel problemin zihinsel gelişim alanında olduğunu belirtmekte ve bu konudaki tartışmalar zihinsel yetersizliğin birinci olarak dil ve iletişim problemlerine yol açtığı, ikinci olarak da davranışsal ve duysal güçlüklerle neden olduğu yönünde yoğunlaşmaktadır.

2.2.2. Dil Gelişim Özellikleri

Çevredeki insanlarla iletişim kurmada yetersizlik, otizmin en belirgin özelliği olarak belirtilmektedir. Normal gelişim gösteren çocukların büyük çoğunluğu herhangi bir güçlük yaşamadan konuşma dilini öğrenebilmekte, faal bir biçimde konuşmaya başlayabilmekte ve çevresindeki bireylerle iletişim kurabilmektedir. Otistik çocukların iletişim kurma becerilerindeki yetersizlik ve sınırlılık ise, bu çocukların konuşma ve dil becerisini kazanmadaki güçlüklerine bağlanarak açıklanmaktadır.

Dil öğreniminde çocukların geçtiği değişik aşamalar vardır. Bebekler doğdukları andan itibaren gülümser görünürler. Ancak, bunlar sosyal gülümseme değildir. İkinci ve üçüncü ayda ise, artık bebekler tanıdıkları kişilere gülümsemeyi öğrenirler. Doğumdan sonraki ilk üç-dört ay içinde bebekler ağlama, agu-agu sesi çıkarma ve esneme gibi sözlü faaliyetlerde bulunurlar. İlk yıllarda görülen agulama dünyanın her yerinde aynıdır ve agulama yeteneği bebeklerin doğuştan getirdiği bir özelliktir. Hatta işitme engelli bebekler bile agulayabilirler. Altı ay civarında bu durum değişir. Bu evrede çocuk, kendiliğinden cıvıldaama davranışı göstermeye başlar. Seslerin herhangi bir yapısı ya da anlamı yoktur. Tekrar tekrar bu sesleri çıkarmaya devam ederler. Normal bebeklerde görülen babıldamaların otizmlî

bebeklerde görülmediği belirtilmiştir. Ayrıca, diğer kişilerin kendileriyle konuşmasına ya da seslenmesine karşı tepkisiz kaldıkları gözlenmiştir. Bazı otizmlı çocuklar, sıfır-iki yaş döneminde tamamen sessiz kalır. Bazıları ise yaşlıları gibi birkaç sözcük öğrenebilirler.

Otistik çocukların bazılarının, konuşmayı normal zamanda kazandıkları halde, daha sonra gelişimsel gerilemenin bir parçası olarak bu konuşmalarını kayb ettikleri de gözlenmektedir. Buna bağlı olarak; otistik çocukların yarısının, dili amacına uygun kullanmayı öğrenemedikleri de yapılan araştırmalarda vurgulanmaktadır. Otistik çocukların ilk sözcüklerini herhangi bir yaşta söyledikleri, genellikle de ilk sözcüklerin 5 yaş civarında çıktığı belirtilmektedir.

Normal çocuklarla kıyaslandığında, otistik çocukların özellikle 5–6 yaşlarında dil gelişimlerinin birkaç sözcük ile sınırlı olması, konuşma ve dile bağlı becerilerde belirli güçlüklerin olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Sosyal-Duyusal Özellikleri

Yapılan son araştırmalarla beraber otizmin geniş kapsamlı bir gelişimsel bozukluk olduğu düşüncesi ağırlık kazanmış ve otizmlı çocuklar iletişim becerileri, yaratıcılık ve sosyal ilişki kurmaktaki yetersizliklerle tanımlanmışlardır.

Yapılan araştırmalara göre, profesyoneller için çocukların sosyal iletişim becerileri, otizm tanısında belirleyici etkenlerden birisidir. Bu çocukların hem basit hem de karmaşık sosyal iletişim becerileri akranlarına göre yavaş ilerler. Normal gelişen çocuklar, birçok sosyal beceriyi başkalarını taklit ederek ve gözleyerek öğrenirler. Bunun aksine, otizmlı çocuklar sosyal beceriyi bu yolla öğrenmekte zorlanırlar. Otizmlı çocuklarda hayal gücünün ve taklit etme becerilerinin yetersizliklerinin olması, onların sosyal oyun oynama becerilerinin gelişmemesine yol açmaktadır. Otizmlı bir çocuk oyuncaklarla amacına uygun olarak oynayamayabilir.

2.2.4. Motor Gelişim Özellikleri

Otizimli çocukların fiziksel görünüşlerinin, normal çocuklara kıyasla farklı olmadığı görülmektedir. Fiziksel olarak birçok beceriyi normal gelişim dönemlerinde kazanmaya hazır olan otistik bebeklerden bazılarının çevrelerine karşı aşırı ilgisizlikleri nedeniyle becerileri kazanamadıkları, daha geç yaşlarda yürüdükleri ve oturdukları belirtilmektedir.

Kanner'ın 1944'te otistik çocukların normal motor gelişimine sahip olduklarını belirtmesine ve bu görüşün diğer araştırmacılar tarafından da (Rutter, 1972) desteklenmesine rağmen, fiziksel görünüşleri normal çocuklardan ayırt edilemeyen otistik çocukların motor becerileri yaşlarına göre farklılık gösterebilmektedir.

Bazı araştırmalarda, genelde otistik çocukların 14–15 aylıkken top atıp tutma becerileri kazandıkları, 3–4 yaşındayken de tahta üzerinde dengede durabildikleri farklı çalışma sonuçlarında belirtilmektedir. Bunun yanında, otistik çocukların ip atlama, dans, yüzme gibi büyük kas motor becerilerin kullanılmasını gerektiren bazı hareketleri, taklit etme becerilerinin az ya da hiç olmamasına bağlı olarak daha geç öğrendikleri görülmektedir. Kâğıt kesme, kutu içine küp atma ve ipe boncuk dizme gibi küçük kas motor becerilerinin de oldukça zayıf olduğu gözlenmektedir.

Otistik çocukların hiperaktif (çok hareketli) veya hipoaktif (az hareketli) olmaları motor davranış özellikleri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bununla birlikte otistik çocukların duruşlarında, ellerini kullanmada zaman zaman normalden farklı görünüm sergiledikleri, belirli hareketleri tekrar etme, parmak ucunda yürüme, kendi eksenini etrafında dönme, bir ayağı önde diğeri arkada olmak üzere tek ayağının üzerinde ileri-geri sallanma gibi davranış özellikleri sergiledikleri bilinmektedir.

2.2.5. Davranışsal Gelişim Özellikleri

Yaşıtlarına oranla birçok alanda sınırlı becerilere sahip olan otistik çocukların problem davranışlarının ortaya çıkış sebebinin, çevreleriyle olan iletişim eksikliği ve yetersizliğine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Anne babaya ve diğer insanlara karşı farklı derecelerde ilgisiz davranma, yaşantılarındaki kardeş, öğretmen gibi önemli kişileri tanımama ve ayrılık kaygısı göstermeme gibi davranış özellikleri gösterebilmektedirler.

2.2.5.1. Duygusal Tepkiler

Otistik çocuklara ait gözlemler, bu çocukların bazı özel korkuları olduğunu göstermektedir. Buna örnek olarak ayakkabısı canını acıttığı için ömür boyu ayakkabı giymek istememesi gösterilebilir.

Darıca, Abidoğlu ve Gümüşçü (2005, s.62–64) tarafından belirtildiği gibi çevresindeki insanlarla iletişim kuramayan otistik çocuklarda bu tip davranışlar oldukça uzun sürebilmektedir. Ve otistik çocuklar genellikle tehlikelerin farkında değildirler. Yüksek bir duvar üzerinde korkusuzca yürüyebilmekte ya da karşıdan karşıya aniden geçebilmektedirler. Bu tür davranışlar çocuklar için büyük bir tehlike arz etmekte ve her an yaralanmalara ya da kazalara neden olabilmektedir. Genellikle 2–6 yaş arasındaki çocuklar bu tehlikelerin farkında değildirler fakat yaşları ilerledikçe sosyal kuralları öğrenmeye yönelik istekleri olacağından tehlikelere karşı daha duyarlı hale gelebilmektedirler. Otistik çocuklarda zaman zaman görülen gülme ve ağlama davranışlarının herhangi bir nedene bağlı olmadan ve sıklıkla da bu davranışların çocukların içinde bulundukları ortamı ve durumu değerlendirememeleri sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. Otistik çocuklar, aynı olaylar zincirini izlemekten hoşlanmaktadırlar. En küçük bir değişiklik onların sevinç çığlıklarına ya da öfke nöbeti geçirmesine neden olabilmektedir.

Genellikle de eve bir misafir gelmesi, odadaki herhangi bir eşyanın yerinin değiştirilmesi gibi durumlar, çocuğun huzursuzlaşmasına ve öfke nöbeti geçirmesine neden olabilmektedir. Uzmanlar, bu huzursuzlukların, ağlamaların ve öfke nöbetlerinin nedenini, çocuğun yapılan değişikliğe bağlı olarak kendisini güvensiz hissetmesi ve çevresindeki aynılığı koruyarak rahatlamasına bağlamaktadır. Ayrıca, otistik çocuklar; boş şişeler, paketler, kurumuş dallar ya da yapraklar gibi hiç ilginç olmayan nesnelere karşı da aşırı bağımlılık gösterebilmektedirler. Çocuk, kendi isteklerine herkesin uyması konusunda ısrarlı olduğundan, tüm aile bireyleri için, çocuğun belirli olaylar zincirine gösterdiği tepkileri ve nesnelere olan bağımlılığını kabul etmek oldukça güç olabilmektedir.

2.2.5.2. Davranış Problemleri

Otistik çocuklarda görülen davranış problemlerinin, çevreleriyle olan iletişim yetersizliği ve eksikliğine bağlı olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Çocuğun büyümesi, çevresiyle olan ilişkilerinin artması ve konuşmanın da gelişmesiyle bu davranış problemlerinde gözlenebilir bir azalma olacağı kabul edilmektedir. Öfke nöbetleri, otistik çocuklarda 2–5 yaş döneminde belirginleşmektedir. Genellikle bu dönemde; konuşma çok az ya da hiç olmadığından, çocuk isteklerini sözel olarak ifade edememektedir. Bu nedenle, çoğu otistik çocukta öfke nöbeti olarak adlandırılan tekmeleme, ağlama, bağırma, kendini yere atma gibi davranışlar ortaya çıkmaktadır.

Otistik çocuğun en çok görülen davranış problemlerinden biri, kendisine zarar verici davranışlardır. Bu tip davranışları; genellikle çocuğun başarısız olduğu, kızdığı ya da endişelendiği zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Saçlarını çekme, ellerini ısırma, yüzünü sıkma sık gözlenen kendisine zarar veren davranışlardır. İleri derecede ise; parmaklarını kanatacak derecede ısırma, başını duvara veya yere vurma gibi davranışlar gözlenebilmektedir. Ayrıca çocuk çevresine zarar verici davranışlarda da bulunabilmekte, sokakta çığlık atma, evdeki eşyalara zarar verme, mağazadaki eşyaları kırma gibi davranışlar gösterebilmektedir.

Otistik çocuklarda, bebeklik döneminden hemen sonra daha belirgin hale gelen bazı vücut hareketleri görülmektedir. Bu davranışların başlangıç noktası bilinmemekle birlikte, nedensiz olarak ortaya çıktığı ve kendiliğinden de sönebildiği gözlenmekte, genellikle de “kendi kendini uyarma” olarak adlandırılmaktadır. İleri-geri sallanma, kendi eksenini etrafında dönme, parmaklarını gözleri önünde hareket ettirme, parmaklarıyla havada birtakım şekiller oluşturma, elin ritmik hareketlerle kulak-el gibi diğer vücut parçalarına vurulması, aynı ezgiyi saatlerce mırıldanma gibi kendiliğinden başlayan davranışlar gözlenebilmektedir.

2.2.6. Özel Beceriler

Otistik çocukların en şaşırtıcı özellikleri, birçok alanda sınırlı becerileri olmasına karşın, bazı alanlarda sahip oldukları özel becerilerdir. Birçok otistik çocuğun konuşmadan önce şarkı söylediği görülür; bazıları ise bir enstrümanı iyi çalabilirler. Bazı anne babalar da, çocuklarında müzik becerisinin yanı sıra güçlü belleklerinin olduğunu belirtmektedirler. Çocuğun yıllarca önce gittiği bir yeri, o yerdeki özel bir eşyayı unutmadığını, çok uzun şiirleri ezberleyebildiğini ve televizyonda dinlediği çok uzun bir konuşmayı olduğu gibi tekrar edebildiğini sıklıkla anlatmaktadırlar.

Otistik çocukların diğer bir özel becerisi de sayılar ve sayısal ilişkiler üzerinedir. Bazıları sayıları çok çabuk öğrenirler ve çok güç işlemleri zihinlerinden yapabilirler. Ayrıca, gördüğü resimleri çok iyi kopya eden, güzel boyayan, mekanik oyuncakları söküp takabilen, karmaşık bul-yapları kolayca tamamlayabilen çocuklara da rastlanmaktadır.

2.3. Otizm ve Eğitim

Otizmin tanımlanmasından sonra otizmin nedenleri ve özellikleri konusunda birçok çalışma yapılmıştır.

Yapılan çalışmalarda; otizmin tedavisi üzerinde durulmuş, ancak kesin bir sonuç elde edilememiştir. 1960'lı yıllardan beri otizmin tedavisi ile ilgili yapılan çalışmalarda en iyi tedavinin eğitim olduğu görüşü benimsenmiştir.

Otistik ocukların eğitiminde genelde “Davranış Değiştirme Modeli”ne dayalı eğitim programları kullanılmaktadır ve bu model sıklıkla operant koşullama ilkelerine dayanmaktadır. Operant koşullama; Skinner'e göre sonuçların sistematik olarak düzenlenmesi yoluyla davranışın olabilirliğini azaltma ya da arttırma işlemi şeklinde tanımlanmaktadır. Operant koşullama tekniklerinin temel aldığı davranışçı modelde ise; aşağıdaki basamaklara önem verilmektedir;

1. Öncelikle ocuğun var olan performansı belirlenir ve hangi alanlarda beceri eksikliğinin olduğu saptanır.
2. Beceri eksikleri belirlendikten sonra bu beceriler kendi içinde alt basamaklara ayrılır.
3. Alt basamaklara ayrılan beceriler tek tek uygun programlar içinde geliştirilir.
4. Çocuğun verdiği olumlu tepkiler ödüllendirilir.

Davranış Değiştirme Modeli; ocuğun davranışlarını gözlemeyi ve olumsuz davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Çocuğun gereksinimi olan becerileri kazanmasını sağlamak ve davranış problemlerini mümkün olduğunca azaltmak otistik çocukların eğitiminde temel amaçtır.

Otistik ocukların eğitiminde, öncelikle öğretilmek istenen ya da ortadan kaldırılmak istenen davranış belirlenmektedir. Gözlenen olumsuz davranışların sıklığının azalması ya da olumlu davranışların öğretilmesi ve kalıcı olabilmesinde de yardım ve ödül gibi teknikler kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, çocuğa verilen ayırıcı uyarıcılarının da çocuğun yeni davranış öğrenmesinde etkili olduğu görülmektedir.

2.3.1. Eğitimde Kullanılan Teknikler

Otistik çocuğun istenilen tepkiyi vermesini sağlamak için kullanılan yardım tekniği, genellikle fiziksel, işaret ve sözel yardım olmak üzere üç şekilde kullanılmaktadır.

Yapılan bazı araştırma sonuçlarına göre, çocuğun bir davranışı ilk öğrenmeye başladığı dönemlerde öncelikli olarak fiziksel yardım kullanılmaktadır. Bu yardımda, eğitimci çocuğu elleri ile yönlendirmekte ve davranış süresince ona eşlik etmektedir. İşaret yardımı ise, çocuğa öğretilmek istenen davranışın işaretle gösterilmesi şeklinde kullanılır. Parmak ile işaret etme, başın evet, doğru anlamında öne-arkaya, ya da hayır anlamında sağa-sola sallanması gibi hareketler işaret yardımını oluşturur. Sözel yardım, yeni bir davranışın kazandırılmasında, kullanılan uyarının daha açıklayıcı olarak çocuğa iletilmesidir. Eğer davranış uygun şekilde pekiştirilirse, sözel yardım yavaş yavaş azaltılmakta ve davranış devam etmektedir. Bu yardımları kullanırken göz önüne alınacak en önemli noktalar; yardımın etkili olması ve çocuk beceriyi kazandıkça yardımın azaltılmasıdır. Doğru tepkinin olasılığını arttırmak amacıyla kullanılan yardımlar, daima uyarıcının verilmesinden sonra ya da çocuğun tepkisinin sona erdirilmesinden önce verilmelidir.

Eğitimin ilk aşamalarında sağlanacak ilerleme; yardımların yanı sıra çocuğun işbirliğine yönelik bireysel çabaları pekiştirilmedikçe sağlanamayacaktır. Davranışın yol açtığı bazı sonuçlar davranışın tekrar edilmesi ya da azaltılması olasılığını arttırmaktadır. Bu nedenle otistik çocukların eğitimlerinde ödül, pekiştirme olarak önemli bir yer tutmaktadır.

Bazı araştırmacılar tarafından belirtildiği üzere, pekiştirmede önemli olan nokta; bir davranışı izleyen sonuçların, çocuğun davranışını sürdürse de, durdursa da önemli bir farklılık yaratacağının anlaşılmasıdır.

Zaman içerisinde ve farklı durumlarda, bir sonucun çocuk için pekiştirici olup olmadığını anlamak mümkündür. Ancak kısıtlı sayıda becerisi ve ilgisi olan özürlü

bir çocuk için pekiştirici bulmak olabilecek ödülleri bulmak zordur. Otistik çocukların eğitimlerinde kullanılan bir diğer teknik ise ayırıcı uyarıcıdır. Ayırıcı uyarıcı, normal konuşma ifadelerinden farklı ses tonu ve vurgulamayla çocuğa verilen sözel uyarıdır. Bu uyarıların sürekli tekrarı sonucunda çocuğun davranışı istenilen yönde şekillenecek ve bu sözel uyarı çocuğa davranışı sonucunda bir ödül alacağını haber verecektir. Böylece ayırt edici öğrenme ortaya çıkacaktır. Sözel uyarı ayrı bir başlangıç ve bitişe sahip olmalıdır.

2.3.2. Eğitimde Kazandırılması Amaçlanan Beceriler

2.3.2.1. Öğrenmeye Hazırlık Becerileri Kazandırılması

Bazı araştırmacıların belirttikleri gibi otistik çocukların öğrenmeye hazırlanması aşamasında çocuğa öncelikle uygun oturma, göz kontağı kurma ve basit emirlere uyma gibi en temel becerilerin öğretilmesi gerekmektedir. Bu becerilerin basitten karmaşığa doğru bir sıra içinde öğretilmesi, çocuğun daha kolay öğrenmesini sağlayacak ve eğitim; uyarıyı verme, yardımları kullanma, doğru tepkileri alma, ödül ve ceza gibi birçok aşamayı içerecektir. Kazanılması istenen bu temel becerileri bazı çocuklar kısa sürede öğrenirlerken, bazılarının daha uzun süreye gereksinimleri olabilmektedir.

2.3.2.2. Öz bakım Becerileri Kazandırılması

Otistik çocukların, normal çocuklarda olduğu gibi gereksinimlerini kendi kendilerine karşılayabilir hale gelmeleri önemlidir. Bu nedenle, çocuğun engeli ve özelliklerine uygun becerilerin seçilerek çok daha küçük yaşlardan itibaren öğretilmesine çalışılmaktadır.

Öz bakım becerileri olarak, tuvalet eğitimi, giyinme-soyunma, beslenme ve vücut temizliği ile ilgili becerilerin öğretilmesi yer almaktadır. Bu becerilerin öğretilmesinde temel amaç: çocuğun bazı temel becerileri kazanabilmesidir. Bu becerileri kazanmış çocuk çevreden bağımsız olarak hareket edebilecek ve özgüvenini kazanmış olacaktır. Çocuğun kendi davranışlarını kontrol edebilmesi çok önemlidir. İsteklerini yapabilmek için her zaman başkalarına bağımlı olamayacağını ve kendisinin de sorumluluk alarak yapması gereken işler olduğunu da öğrenmelidir.

Temel becerilerin kazanılmasında çocuktan çocuğa farklılıklar olabilmektedir. Bazı çocukların öğrenmesi daha kolay olabilirken bazılarının ise daha güç olabilmektedir.

Ancak uygulamalar sırasında dikkat edilmesi gereken bazı özellikler bulunmaktadır. Bunlar Darıca, Abidoğlu ve Gümüşçü (2005, s.86) tarafından belirtildiği gibi;

1. Çocuğa temel becerileri kazanmasına yönelik sık deneme fırsatı verilmelidir.
2. Çocuğun kendi davranışını kontrol etmeyi öğrenmesi ile ilgili beklentiler çocuğun kapasitesinin üzerinde olmalıdır.
3. Çocuğa karşı izlenen tutumda, ona karşı çıkmak yerine destekleyici olmak gerekmektedir.
4. Çocuğa öğretilecek beceriler, basitten karmaşığa doğru bir sıra izlemelidir. Çocuk herhangi bir beceride zorlandığında ona yardım edilmeli, yapmak istemediğini belirttiğinde ise, yapması için asla zorlanmamalıdır.

2.3.2.3. Dil ve Konuşma Becerileri Kazandırılması

Wing (1996, s.23) tarafından belirtildiği gibi otistik davranışların gelişim sorunlarının bir sonucu olduğu fark edildikten sonra, bu bozukluklarda hangi becerilerin gereğince gelişmediği konusu ilgi odağı olmuştur. Bir bebeğin, tüm işlevlerini yerine getirebilen bağımsız bir yetişkin haline gelmesi için, önce uygun aşamalarda pek çok farklı yeteneğin ortaya çıkması, sonra da bunların daha ileri düzeyde gelişmesi gereklidir. Kanner'dan bu yana yapılan birçok alıştırma, otistik çocukların en belirgin problemlerinin sosyal gelişimleri ve dil gelişimleri üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Otistik özellikler gösteren çocukların dille ilgili beceri kazanmaları için öncelikle uygun oturma, göz kontağı kurma, hareket taklitleri yapma gibi öğrenmeye hazırlık becerilerini tamamlamış ve bu becerileri değişik ortamlara genelleştirmiş olmaları gerekmektedir.

Otistik çocukların iletişim becerilerindeki yetersizlik, kendiliğinden konuşmalarının olmamasından ve konuşmayı iletişim aracı olarak kullanmamalarından kaynaklanmaktadır. Yapılan birçok çalışmada, çocukların özellikle davranış problemlerinin kendilerini sözel olarak ifade edemediklerinden dolayı çıktığı belirtilmekte ve çocuklara sözel ya da sözel olmayan iletişim becerilerini öğretmenin, bu davranışın azaltılmasında etkin olduğu görülmektedir. Karşılıklı iletişimin temel aracı olan dil ise; tüm çocuklarda olduğu gibi otistik çocuklarda da alıcı ve ifade edici dil olarak gelişmektedir.

Bazı araştırmacılara göre olayların içeriğini ya da kişiye iletilen mesajları anlama olarak bilinen alıcı dil; konuşma üretiminden diğer bir deyişle, ifade edici dilden daha önce gelişmektedir. Bu nedenle özürlü çocuklarda öncelikle alıcı dil becerilerinin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Bununla birlikte sözel olmayan iletişim becerileri de öğretilmektedir. Ancak işaret ya da mimiklerle iletişim kurmada yetersiz olan otistik çocuklar için daha farklı iletişim şekillerinin öğretilmesi gerekebilmektedir.

Dili kavrama yeteneği olan ve birkaç doğal sesi çıkarabilen çocuklardaki basit dil becerilerinin gelişimi için fiziksel ya da sözel yardım ve pekiştirme gibi tekniklerin kullanılmasına gereksinim vardır. Başlangıçta fiziksel yardım, çocuğa ağızının nasıl şekillendirebileceğini ve doğru sesleri nasıl çıkarabileceğini öğretmek amacıyla kullanılabilir. “A” ve “O” gibi açık sesli fonemler, başlangıçta çocuğa öğretilebilecek en kolay fonemlerdir. İlk olarak, çocuğun ses çıkarmak için yapacağı her deneme ödüllendirilmelidir. Zaman içinde, fiziksel yardım azaltılmalı ve çocuk sadece istenen sese benzer sesler çıkardığında ödüllendirilmelidir. Bu şekilde farklı sesler öğretildikten sonra gelecek adım, daha karmaşık sesler, hece ve sözcüklerin kullanılması olmalıdır. Anlatılan yöntem ile otistik çocuklar kısa sürede sözcük dağarcığını geliştirebilmektedir. Ancak, tüm çocuklar için süre açısından böyle bir genelleme yapmak mümkün değildir. Çocukların bireysel özelliklerinin birbirinden çok farklı olduğu göz ardı edilmemelidir. Bazı çocuklar kısa sürede sözcük dağarcıklarını geliştirebilseler de sözcükleri birbirine bağlayarak cümle oluşturmada gecikebilmektedirler. Bazıları ise sözcükleri daha uzun sürede öğrenmelerine rağmen, günlük yaşam içinde amacına uygun olarak kullanmaları daha çabuk olabilmektedir.

2.3.2.4. Sosyal Becerilerin Kazandırılması

Sosyal becerilerinin iyi olduğu gözlenen çocuklar, karşılıklı iletişimde beklenen davranışları gösterebilmekte, diğer çocukları ya da kendilerini tatmin edebilecek yönde iletişim kurabilmektedirler. Ancak, otistik çocukların sosyal kuralları esnek kullanabilme becerileri büyük ölçüde yetersiz kalmakta ya da sosyal durumların değişikliğine uyum sağlayabilmede güçlükler gözlenmektedir. Küçük yaş otistik çocuklarla olan sosyal etkileşimler, bazı amaçların sınırlı olarak kullanılma gerekliliğini doğurmaktadır.

Otizmdeki sosyal yetersizlik, çocuğun sosyal uyumu ve davranışları üzerinde etkili olmaktadır. Çocuğun yaşı ilerledikçe var olan problemler değişecek, bazıları yok olacak bazıları şekil değiştirerek devam edecektir. Sosyal gelişim alanına

yönelik eğitim amaçları, çocuğun gelişimsel düzeyine ve belirli gereksinimlerine yönelik olarak saptanmalıdır. Küçük yaş çocukların sosyal iletişimlerinin sıklığını arttırmak için bazı yapılandırılmış ortamların kullanılması gerekmektedir. Büyük yaş çocukların eğitimlerinde ise; onların bağımsız olarak birtakım becerileri yapmalarına yardımcı olunmalı ve sosyal uyumsuzlukları azaltmak hedeflenmelidir.

Otistik çocukların sosyal etkinliklere katılımını ve karşılıklı iletişimi sağlamak için yapılacak değişiklikler, çocuğun tek bir davranışı düşünülerek uygulanmalıdır. Bu iletişim şekli, çocuğa anlamlı ve zevkli geldiği sürece sürdürmesine olanak sağlayacak ve çocuğun kendi özel ilgileri de iletişimi arttırmada etkili olacaktır. Buna göre; anne-babalara çocukların ilgisi doğrultusunda bul-yap ile oynamaları, küplerle kule yapmaları, oyuncaklarını sıralamaları için gereksinimleri olan çevreyi ve oyun etkinliklerini sağlayabilmeleri öğretilmelidir. Çocuğun karşılıklı iletişime girmesini sağlamada, oyuncağın eksik olan parçasını yetişkinden istemesi için yönlendirilmelidir. Çocuğun herhangi bir etkinliği tamamlamasında yetişkinle gireceği karşılıklı iletişim önem taşımakta ve sözel olarak gereksinimlerini belirtmesi, göz kontağı kurarak iletişimi sürdürmesi beklenmektedir. Bu şekilde çocuk sosyal iletişimin sadece yararını değil ona zevk veren yanlarını da öğrenecektir.

2.4. Görsel Sanatlar Eğitimi

Sanat eğitimi, insanın genel kişilik eğitimi içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Sanat eğitimi ile bilinenin aksine sadece yeteneklerin eğitimi değil, bireyin estetik eğitimi de amaçlanmaktadır. Sanat eğitimi rastlantısal olarak kimi yönelişleri, kimi becerileri ya da yetenekleri ortaya çıkarabilirse de, sanat eğitiminin salt temel amacı bunlar değil; hayatı değerli kılmak ve ondan zevk almayı sağlamaktır. Yani sanat eğitimi; insanı hedef alan ve onun mutluluğu için, insan anlayışına uygun nesiller yetiştirmeyi amaçlamaktadır.

2.4.1. Görsel Sanatlar Eğitiminin Normal Çocuklar Üzerindeki Etkileri Ve Önemi

Görsel sanatlar, çocukların bizlere kendilerini anlatmaları ve olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde yalın bir anlatım aracıdır. Görsel Sanatlar Eğitimi, özellikle temel eğitimin, odak ya da merkez niteliği taşıyan ana derslerden (mihver-öncül) biri olmalıdır. Çocuk bu derste, yaşadığı yakın çevresinden uzak çevresine, yaşadığı somut alandan aşamalı bir biçimde gelişen soyut çevresel alana doğru yaratıcı, estetik duygularını geliştirici sanatsal uygulamalarla anlam kazanacaktır. Bu olgular çocuğun birey olarak kendine çevresine uyumunun, estetik değerlerin kavranıp algılanmasının ve yorumlanmasının ön koşulunu oluşturmaktadır.

Zekâ ve kişilik testlerine giderek ilginin azaldığı günümüzde, uygulanan tanıma ve inceleme araçları arasında resmin önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir.

Resim faaliyetlerinin amacı, çocuğu resim yoluyla tanımak, onun iç dünyası ve yakın çevresiyle olan ilişkileri hakkında bilgi edinmektir. Bu nedenle resim, bireyin kendince düzenlemeye çalıştığı karmaşık dünyasını açıklayış biçimi ve zihinsel gelişim göstergesi sayılabilir.

Çocukların kapalı olan iç dünyalarını anlamada, çocukların kendiliğinden yaptıkları resimler yol gösterici olabilmektedir. Bu resimler iyi analiz edildikleri takdirde çocukları ve onların gelişmelerini bize ayrıntılarıyla yansıtmaktadır.

Serbest resim faaliyetlerinde çocuğun kâğıdı kullanım biçimi, mekân görüntüsü, resimdeki kompozisyon ve kullanılan renkler, uzman gözlemciler için anlamlıdır. Çocuk resim yaparken kendini özgür bir ortamda hissettiğinden tüm davranışları kendiliğinden ve doğaldır. Bu doğal ortam ve özgür ifadeler çocuğu gözlemleyen uzmana onun gerçek duygularından haberdar olma imkânı verir.

“Bireyi incelemek konusunda getirdiği avantajların yanı sıra, resim bize konu ve figür seçiminde rol oynayan kültürel ve sosyal belirleyicileri değerlendirme olanağı verir; böylelikle yaşın ve diğer faktörlerin etkisi görülebilir. Kısaca resim, klinik psikoloji alanında olduğu kadar, çocuk psikolojisi ve çocuğun eğitimi çerçevesinde de değerlendirilir” (Yazuzer, 2000, s.11).

Sanatsal güzelliklerden zevk alabilen, kendi kültürünü tanıyan, çevresine ve sanat eserlerine eleştirel bir gözle bakabilen bireyler yetiştirmek günümüz eğitim sistemi içinde sanat eğitiminden beklenen genel amaçlardır. Eğitimin bir amacı da bireysel (duygusal) zekânın işlenerek en yararlı hale getirilmesidir. Sanat eğitimi, bireysel (duygusal) zekânın, bilimsel tutarlılık ve sezgisel yaratıcı bütünlük içerisinde somutlaştığı bir alandır. Birey, zekâsı ve sezgileriyle çağının önünde giden insan olduğu için, gerçek anlamda bir fütüristtir. Onu anlamak için çaba gerekir. Bu nedenle bireysel istem ve beklentilerin sınır tanımazlığı, çok yönlü düşünebilmeyi, sanat eğitiminde de demokratlaşmayı gerektirdiği kadar özgürlüğü ve özgünlüğü de gerektirir. Gerek teknik, gerekse sanat ve estetik bağlamda, bilgi çağında yetişen bireyler, iletişim olanaklarının zenginliği ve çağdaş entelektüel düzeydeki yeni bilgilenme kaynaklarının çoğulluğu, bilgiye kolay erişimin doğal sonucu olarak, özgürlüğün ve özgünlüğün sanat eğitimindeki rolünü vazgeçilmez bir unsur olarak ortaya koymaktadır.

San (2002, s. 55) tarafından belirtildiği gibi çocukların resimleri onların çok yönlü gelişimlerini gösteren belge olma özelliğini korurken bir yandan da ussal boyutta bir başka işlevin de göstergesi durumuna gelir; kavram elde etme. Çocuk resimleri onların zekâ gelişimleri ve kavram kurmalarıyla ilgilidir. Belirli nesne grupları içinde ayrılıkları ve benzerlileri ayımsayan çocuk, yine belirli bir sınıf nesnenin ayrıntılarını, karakteristiklerini görebilirse ve bunu resimlerinde gösterirse bu o nesneye ilişkin ne düzeyde bir kavram elde ettiğinin de göstergesi sayılır. Bu bağlamda çocuk resimleri çocuğun zekâ düzeyini de belirlemiş olur. Daha ileri yıllarda "yaratıcılık", "özgür deneyim", "kendini anlatma" çocukların resimlerini açıklamada anahtar sözcükler haline gelir. Bu resimler yaratıcı, estetik, ussal, toplumsal, bedensel tüm gelişimlerin hem itici gücü hem de göstergesidir. Çocuk

Çevreyle olan bütün yaşantılarını resimlerinde dile getirir. Kendi kendini anlatma içerden dışarıya doğru gelişen, dışardan etki olmadan geliştiğinde ise yaratıcılığın ocuk için en zgn örneğini veren bir olgudur.

Görsel sanatlar eğitimi, çocukların eğitilmesinde, yaratıcı yeteneklerini kullanarak kendilerini gerçekleştirmelerinde önem kazanmaktadır. Ayrıca ocuğun yaşamını, deneyimlerini, gözlemlerini, izlenimlerini ve ruhi durumlarını ifade edip gerçekleştirmesinde Görsel sanatlar eğitimi önemli katkılarda bulunabilmektedir.

Çocuklar, resim çalışmalarında; sessiz ortamda düşünerek; düşüncesini yorumlayarak, renkleri ve çizgileri bu yorumlara uygun biçimde kullanarak kendilerini gerçekleştirirken estetik heyecanı da yaşarlar. Ve form, kavram, simge ve malzeme arasındaki çok yönlü etkileşimden yararlanarak yaratıcı yeteneğini resimlerle ortaya koyabilmektedirler.

2.4.1.1. ocuk Resminin İncelenmesinin Kısa Tarihçesi

ocuk resimleri sanatına ilginin 1885 – 1920 yılları arasında oldukça fazla olduğu dikkati çekmektedir.

Bu yıllar arasında birçok ülkede ocuk resimlerinin biriktirilmesi, onların betimlenmesi ve sınıflandırılmasına yönelik çabalar görülmüştür.

İlk yapılan araştırmalarda, çocuğun zihnindeki imajı resmettiği görüşü savunuluyor ve bu nedenle de çocuğun yaptığı resimler duygu ve düşüncelerinin bir penceresi olarak kabul ediliyordu.

Gelişim aşamalarına göre ocuk resimlerini sınıflandıran görüşler, ocuk resimleriyle ilgili en önemli görüşlerin başında gelmektedir. Bu araştırmaların başarılı olmasının en önemli nedeni, ocuk resimlerinin gelişim aşamalarını temel olarak sınıflandırma girişimidir. Gelişim aşamalarını tanımlama konusunda ise

özellikle Kerschensteiner, Luquet ve Rouma'nın önemli katkıları olmuştur. Kerschensteiner (1905), Almanya'daki okul çocuklarının binlerce resmi üzerinde yaptığı inceleme sonunda yaşları da göz önünde bulundurarak üç temel kategoriye ulaşmıştır. Bunlar:

1. Şematik resim
2. Görsel görünüşe göre çizilen resim
3. Üç boyutlu mekânı temsil eden resimlerdir

Rouma'da 1913 yılında zaman içinde okul çocuklarının resimlerini incelemiş ve birbirinden farklı 10 evre belirlemiştir.

Bu sınıflandırmalardan en önemlisi Luquet tarafından 1913 ve 1927 yıllarında yapılmış olan sınıflandırma olarak bilinmektedir. 5 gelişim evresinden oluşan sınıflandırmanın önemi, kısmen birleştirici bir kuramı içermesinden, kısmen de Piaget'in daha sonraki çalışmalarını etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

Luquet, çocuk resminin zihinsel modele dayandığını varsayıyordu. Önerdiği resim gelişim evrelerinin sıralanışı, düzenleme ve grafik becerilerindeki evrelerini dikkate alıyordu. Piaget ve Luquet çocuk resimlerinin esas itibarıyla gerçekçilik niyetiyle çizildiği savını ileri sürdüler. Yani, uzmanlara göre resmi çizen çocuk, herhangi bir objenin gerçekçi bir temsilini oluşturmaya çalışıyordu.

Luquet ve diğer araştırmacılar tarafından önerilen ve gelişim evrelerini temel alan bu görüşlere karşı Goodenough 1926'da resimle zekâ ölçümü konulu bir kitabını yayınlamıştır. Bu çalışma ve bunu izleyen Harris'in çalışmaları geleneksel yaklaşımın dışında, çocuk resmini zihinsel gelişimi değerlendirmek üzere kullanmayı hedeflemekteydi. Lowenfeld ise çocuk resimlerini araştırmalarında konu olarak seçen kişi olarak, sanat yoluyla bireyin kendisini ifade etmesinin sağlıklı bir duygusal gelişme açısından temel önemi olduğuna inanıyordu.

1940 yılından sonra çocuk resimlerine olan ilgi yeniden ortaya çıktı ve bu ilgi çocukların, resimlerine duygularını ve güdülerini yansıttıkları varsayımından kaynaklanmaktaydı. 1950'li yıllarda ise çocuğun çiziminin onun zihinsel ve duygusal durumuyla hangi ölçüde ilişkili olduğu testlere olan ilginin de artmasıyla araştırılmaya başlandı.

2.4.1.2. Psikolojik Tanı Olarak Resmin Rolü

Resim, özellikle küçük yaşlarda sözcüklerden çok daha güçlü bir anlatım aracıdır. Çocuğun büyüme sürecinde, iç dünyası hakkında bilgi edinmek üzere resimden yararlanır. Çocuğun benmerkezci olup olmadığı, toplumda kendini nasıl gördüğünü, sevinçlerini, korkularını, kendisiyle ilgili anlatamadığı birçok şeyi resimlerinden anlayabiliriz.

Yavuzer (2000, s14) tarafından belirtildiği gibi çocukların çoğunlukla sevdikleri bir faaliyet olan resim, kişilik, algı, insanlar arası ilişkiler, grup değerleri ve tutumlarının saptanmasında yegâne araç değildir. Bu konuda üç ana kaynaktan yararlanır:

- 1.Bireysel raporlar
- 2.Gözlem
- 3.Projektif teknikler (yansıtma teknikleri)

Ne var ki, bu tekniklerden hiçbiri tek başına çocuğun kişiliğini, algı ve tutumlarını tümüyle değerlendirmeye yeterli değildir. Bu nedenle çocuğu incelerken birden çok ölçek kullanma yoluna gidilmelidir. Örneğin, resim bir tutum ölçeği olarak tek başına kullanılamaz. Ancak bu amaçla kullanılan başka bir projektif ölçeğin, gözlem ya da çocukla görüşmenin tamamlayıcısı olabilir. Bazı uzmanlara göre, kullanılacak ölçek türü bir bakıma çocuktan çocuğa değişir. Örneğin, çekingen ve sessiz bir çocukta ya da konuşma ve dil zorlukları olan çocuklarda resim ve gözlem yöntemlerini kullanmak sağlıklı sonuçlar verir. Resim, kolay bir anlatım

aracı olması nedeniyle sınırlı sözcük bilgisine sahip bir çocuk için, kendisiyle dış dünya arasında iletişimi sağlayan bir araçtır. Çizim, cümle tamamlama, kelime çağrışımı gibi diğer projektif tekniklerden farklı olarak, fantezi ve hayal gücü gibi önemli bir boyutu da içerir. Çocuğun gelişiminin erken dönemlerinde çizim kelimelerden çok daha anlamlıdır. Bu nedenlerden ötürü resim çocuğun iç dünyasını keşfetmek için oldukça ideal projektif bir tekniktir. Çocukların çoğunluğunun resmi sevmeleri ise bu tekniğin kullanımını kolaylaştırmaktadır.

2.4.2. Çocukluktan Gençliğe Çizgisel Gelişim Basamakları

Çocukların yaptıkları resimler, araştırmacılar tarafından belli başlı birkaç dönem içinde incelenmiştir. Dönemlere ayırmak, farklı yaş grubundan olan çocukları sınıflandırmak açısından önemlidir.

“Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimine paralel olarak sanat faaliyetlerinde de belirgin bir değişim dikkati çeker. Kâğıda yapılan ilk işaret ve çizgi, giderek birer sanat evresine dönüşerek ergenlik dönemine kadar gelişimini sürdürür” (Yavuzer, 2001, s.31).

Buyurgan (2001, s.21) tarafından aktarıldığı gibi çocuk resimlerinin sistematik bir gelişme çizgisi izlediğine ilk dikkatleri çeken Gustaf Britsch, bu resimlerin kendi kuralları içinde basitten karmaşığa doğru organik bir biçimde geliştiğini söyler. Aynı görüşü paylaşan Arnheim’e göre çocuk resimlerindeki gelişme bir algısal olgudur. Çocuk resimleri gerçek bir yaratmadır. Çocuk gördüğü nesnenin yapısal bir eş değerini resimlerinde yansıtır. Çocuk bildiğini değil, gördüğünü çizer.

Kırıçoğlu (1991, s. 81) tarafından belirtildiği gibi her çocuk bir sanat evresinden diğerine aynı zamanda ulaşmaz. Ancak üstün ve geri zekâlı çocukların dışında, genel gelişim evrelerinde olduğu gibi sanat evrelerinde de çocukların hemen hemen aynı dönemleri yaşadıkları kabul edilir. Lowenfeld’in (1965) gelişim

evrelerine yaklaşımı, doğallık konusunda Gestalt'cılarla (Britsch ve Arnheim) aynı görüştedir. O da bu evreleri gelişimin doğal bir sonucu olarak alır. Ayrıldığı nokta, çocuğun algısını ve yaratıcılığını etkileyecek her türlü etmenden kaçınması ve sanatsal davranışın toplumsal ve araçsal işlevlerine ağırlık vermesidir. Zihin gelişimi, kimlik sorunu ve yaratıcılık bu gelişmenin sağlıklı olmasıyla koşutluk gösterir. Bu resimler çocuğun toplumsal, zihinsel, bedensel, ruhsal, çizgisel, yaratıcı, tüm yaşantısının göstergesidir. Dışardan herhangi bir etki bu gelişmenin doğal akışını engeller. Ancak gelişim evreleri konusunda en sistematik ve aynı zamanda geçmişten bugüne en çok kabul gören yaklaşım Lowenfeld'in (1965) yaklaşımıdır. Bu sıralama şöyledir:

1. Karalama Dönemi (2–4 yaş)
2. Şematik Öncesi Evre (4–7 yaş)
3. Şematik Dönem (7–9 yaş)
4. Ergenlik Öncesi Dönem (9–11 yaş)
5. Mantık Çağı Dönemi (11–13 yaş)
6. Ergenlik Dönemi (13 yaş üstü)

2.4.2.1. Karalama Evresi (2 – 4 Yaş Arası)

2–4 yaş arasındaki çocuk, bilinçsizce kalemi eline alarak kâğıt üzerine öylesine karalamalar yapar. Çocuk bu karalamaları yaparken resim kaygısı gütmmez, bunu oyun ve eğlence olarak görür. Onun için çizmek, el hareketlerini kâğıt üzerinde göstermektir. Kâğıt, çocuk tarafından içinde işaretlerin bulunduğu bir kap olarak ele alınır. Çocuk için mesafe, resmin temeli, sağ ve sol kavramları önemli değildir. İlk yapılan çizgiler çocuğun kişilik yansıması olmaktadır. Yetişkinler tarafından bu çizgiler ilk başlarda anlamsız olarak yorumlanırken çocuk çizgilerini geliştirdikçe yetişkinler tarafından çizgiler anlam kazanmaktadır.

Buyurgan (2001, s. 24–26) tarafından belirttiği gibi çocuk bir gün kalem, tebeşir gibi herhangi bir araçla yüzey üzerinde ilk çizgiyi çizer. İlk kez eline kalem

alan çocuk gülerek karalar, bu işten büyük bir zevk alır. Bu karalamaları izleyen anne ve babası da aynı sevinci ve heyecanı yaşar... Genel olarak araştırmacılar çocukların bu ilk karalamalarda herhangi bir şeyi temsil etmediğini söyler. Arnheim'e göre bu ilk karalamalar "temsiller" değil, büyük ölçüde "motor itkilerin" ağır bastığı sunuşlardır. Çocuk kalemi bazen iki eliyle tutar. Hareketleri önce kontrolsüzdür. Giderek karalamalarında farklılıklar oluşmaya başlar. Rdoha Kellogg, Çocukların Sanatını Çözümleme (Analyzing Childen's Art) adlı kitabında binlerce çocuk resimlerini inceledikten sonra, noktadan düzgün olmayan daireye kadar 20 değişik karalama belirler. Kellogg'a göre birleşen şekiller arasındaki en anlamlı olanı bir yuvarlağın içine çizilmiş, çapraz ya da karşılıklı çizgiden oluşan "mandala" şeklindedir. Mandala çocukların karalamalarında daha sonra birçok şekle dönüşebilecek ana şekildedir.

Herhangi bir şey ifade etmeden başlayan karalamalar giderek göz-el koordinasyonunun başlaması ile değişiklik gösterir. Daireler, dairelerin içerisinde bir takım çizgiler ve yine daireler çizilir. Giderek bu çizimlere çocuk tarafından isim vermeye başlanır. Çocuğun üç yaşında artık çevrede gördüğü ve tanımaya başladığı kavramlar resimlerine girer. Çocukta ilk simgenin (simge çocuğun nesneler dünyasında tanıdığı şeylerin yapısal eş değeridir) ortaya çıkışı rastlantısal değildir. Öğrendiği ve iletişim kurduğu kişiler resimlerinde ortaya çıkan simgelerdir. Çocuk resimlerinde görülen ilk simge genellikle insandır ve bu insan kocaman bir baş ve baştan çıkan kollar ve bacaklarla çizilir. Bazı sanat eğitimcileri bu çizimleri "iri başlar" olarak isimlendirir.

İlk dönem karalamalarında, genel olarak araştırmacılar tarafından çocuğun herhangi bir şeyi temsil etmek niyetiyle yapılmadığı, yalnızca oyun ve alıştırma olarak yapıldığı görüşü benimsenmektedir.

Kâğıt üzerinde ilk karalamalarını yapan çocuk bu izlerini tren ya da yol gibi adlandırır ve çizerken anlatmaktan ya da anlatırken bir yandan da çizmekten hoşlanır. Bu istem dışı karalama hareketleri yani rastlantısal olan yaratıcı gücü zamanla yeniden canlandırılmak istenen bir keyfin kaynağı olur.

Çocuğun bu evrede kalemi istediği gibi kullanabilmesi için onu elinde tutmasını öğrenmesi gerekir. Başlangıçta omuzdan gelen zikzak ve dairesel hareketler zaman içinde yerlerini dirsek ve elden gelen hareketlere bırakır. Bu hareketlerin karşılığında, önceleri yukarıdan aşağıya yapılmış karalamalar, eğri zikzaklar, dairesel çizgilerle kalın bir yumak oluşturan karalama örnekleri ortaya çıkar.

Karalama evresindeki çizgisel gelişimin bir düzen içinde olduğu görülmektedir. Başlangıçta gelişigüzel konan işaretler gibi gözüken karalamalar yetişkinler tarafından anlaşılamaz iken, zamanla yetişkinlerin tanımlayabileceği düzeyde çizgilere dönüşmektedir. Çocuğun fiziksel gelişimi nedeniyle henüz küçük kaslarını kullanamamasından dolayı parmaklarını iyi kullanamaması olumsuz etki etmektedir. Başlangıçta parmakların ve tümüyle elin, çizgi çizebilmek için yeterli kontrole sahip olamadığı unutulmamalıdır.

“Çocuk, kontrollü karalamaya başladıktan sonra görsel kontrolden ve yaptığı işten haberdar olur. Yani bunları keşfetmeye başlar. Çocuklar bu tür karalamalar yaparken büyük bir haz duyar. Çünkü onlar açısından görme ve hareketle ilgili gelişim arasındaki koordinasyon başarı açısından önem taşır” (Yavuzer, 2001, s.201).

Çocuğun bu yaş döneminde yaptığı karalamalar araştırmacılara göre amaçsız hareketler değildir. Aksine desenlerin farkında olduğunun bir göstergesidir. Çocuk, karalamalarını sürdürürken aslında objelerin ayrıntılarını öğrenmeye başlamıştır. Çizgilerine yorum katmaz ama bir süre sonra çizgilerini çizdiği objenin yansıması olarak görür yorum yapmaya başlar. Yorum yapmaya başladığında ve çizgilerini tanımladığında ise ilk yaptığı resimlerin rastlantı sonucu ortaya çıktığını farkeder. Sonrasında yaptığı tüm resimlerde çizgilerini yorumlar ve objelere benzetme çabası gösterir.

Karalama dönemi çocuk için, anne-baba ve öğretmenin çok önemli bir yeri vardır. Onların çizgilerine olan tepkisi çocuğun ilgisini çoğaltabilir ya da azaltabilir. Bu dönemde anne-babalar çocukların yapmış oldukları çizgilere müdahale etmemeli

ve yardımcı nitelikte davranışta bulunmamalıdır. Bu dönemde çocuğa sanat bilgisi de verilmemelidir. Sadece ilgi göstermek, karalama becerisi gösterdiği için kendi başına bir şeyler yapma sevinci yaşamasını sağlamak, çizme ortamı hazırlamak ve malzemeleri kullanmaya cesaretlendirmek anne ve babanın çocuğu yönlendirme şekli olmalıdır.

2.4.2.2. Şema Öncesi Evre (4 – 7 Yaş Arası)

Şema öncesi evrede çocuk, etrafında gördüğü objeleri kâğıdına aslına benzer bir şekilde çizmeye çalışmaktadır. Bu dönemde artık şemalar çizilmeye, semboller kullanılmaya başlanır. Çizilen sembollerin büyük çoğunluğu, çocuğun çevresinde gördüğü araba, ev gibi şeylerdir. Ve bu resimlerde orantıdan bahsetmek mümkün değildir. Çocuk, sevdiği, önem verdiği parçaları büyük çizer, bütünle orantı kuramaz.

Yavuzer (2000, s.202) tarafından belirtildiği gibi 5–6 yaşlarda çocuk, kendi duygu ve düşüncelerini ortaya koyacak girişimlerde bulunur. En sevdiği konu insan figürüdür. Burada çocuk tipik bir baş ve ayaktan oluşan adam çizgisini ortaya koyar ve yakın çevresinde bulunan pek çok objeyi çizmeye başlar. Bu objeler kâğıt üzerinde gelişigüzel yer alır. Bu ilk girişimlerde anne ve babanın fırsat hazırlamalarının önemli bir yeri vardır. Şema öncesi dönemdeki çocuklar, genellikle yaptıkları resimleri göstermek ve açıklamak isterler. Çocukların özellikle gösterme eğiliminde oldukları resimler, benliklerinden haberdar olmadıklarını göstermektedir. Bu evrede çocuklar kişilik ve gelişimlerinin özelliklerini vurgulayan türde resimleri açıklamaya çalışırlar. Ayrıca bu yaş çocuğun diğer bir özelliği de bir nesneyi kopya etmek istemeleridir.

“Çocuk 6 yaşına yaklaştıkça, yöresiyle ilgisi artıkça, resimlerinde ve diğer yaratıcı etkinliklerinde oralar daha gerçekçi olmaya başlar. Mekân içine nesneleri yerleştirmesinde bir ilerleme göze çarpar” (San, 1979, s.41).

Buyurgan (2001, s.29) tarafından belirtildiği gibi, çocuklar, röntgen (saydam) resim yaparlar. Aynı anda bir evin, bir arabanın içini ve dışını gösterirler. Kimi araştırmacılar buna öyküleştirme (narrative) adını verirler. Verworn bu tür resimlere eş zamanlı (simultaneous) anlatım der. ... Şema öncesi dönemde genellikle 5 yaş civarında çocuklar bazen bir çizgi ile bazen de bir leke ile mekânı oluştururlar. Bu dönemde özellikle nesnelerin havada uçuşmaması için resimlerinde birden fazla mekân da kullanırlar.

7 yaşına kadar olan resimlerde nesnelerin ayrı ayrı çizilmesi, çocuklarda gerekli çizim ve organizasyon yeteneğinin olmadığı bir göstergesidir. 5–6–7 yaşlarındaki çocukların resimlerinde, sanat eğitiminde düzleme olarak bilinen, nesnelerin resim düzleminde yatırılarak gösterilmesi özelliği vardır.

“Çocuklar resimlerinde nesneleri resim düzlemine yatırarak çizerler. Sanat eğitiminde düzleme özelliği olarak isimlendirilen bu özellikte, nesneler bir görüş noktasından değil de birçok görüş noktasından bakılıyormuş gibi çizilir. Çocuklar bu tür resimleri yaparken ya kâğıdı resmi yaptıkları yöne doğru çevirerek ya da kendileri kâğıdın etrafında dönerek çizerler” (Buyurgan, 2001, s.30).

2.4.2.3. Şematik Dönem (7 – 9 Yaş Arası)

7–9 yaş dönemindeki çocuklarda belirgin bir kavram gelişimi görülür. Çevresini inceleyen ve birçok deneme yapan çocuk, bu denemelerden sonra belirli bir görüşe sahip olur ve bunu resimlerine şemalar olarak yansıtmaya başlar. Yaklaşık olarak 7 yaşlarında başlayan ve şekil kavramının giderek gerçekleştiği bu dönemde bazı çocukların şemaları oldukça zenginlik içerirken, bazılarınınki de daha az şemadan oluşmaktadır. Şemalardaki bu farklılıklar, çocukların birbirinden farklı kişiliklerinin olmasına ve kavramları şekillendirirken çocuğun az veya çok olan bilgisinin öğretmeni ya da anne-babası tarafından etkin kılınmasındaki becerilerine bağlıdır.

Bu dönem, çocuğun okula başladığı döneme denk geldiği için çocukta yeni heyecanlar görülmektedir.

Yeni bir çevreye girip yeni insanlar tanıyan çocuk bu heyecanları resimlerine yansıtmaya başlar. Büyüdüğünün farkına varır, şemaları çok daha tanıdık biçimlerdir ve çocuk artık gerçeği yansıtmak ister. Nesneleri kendi renklerinde kullanarak 5–6 yaşlarında yaptığı resimlerle 7 yaşında yaptığı resimler arasında gözle görülür farklılıklar gösterir.

Şemanın oluşumunu belirleyen etmenlerin başında, çocuğun bir şeyi nasıl gördüğü, o şeye verdiği duygusal anlam ve deneyimleri ve objenin nasıl hareket ettiğini veya davrandığını izleyerek etkilenmesidir.

Ev dışı konulara resminde yer vermek isteyen çocuk, figürleri yerleştireceği alana yatay bir çizgi çizer. Yer çizgisi, çocuğun kendisi ve çevresi arasındaki ilişkiyi anladığının bir göstergesidir.

“Çocuk yer çizgisi ile birlikte gök çizgilerini kullanmaya başlayarak, kendisinde kavram ve form arasındaki ilişkinin erken oluşmasını sağlar. Gök çizgisi ile yer çizgisi arasında kalan yer, çocuk tarafından “hava” diye nitelendirilir” (Yavuzer, 2000, s.62).

Bu dönemde çocukların resimlerinde detaylara daha çok önem verdiği görülmektedir. Yapamama endişesiyle detaylar üzerine yoğunlaşan çocuklar, resmin bütününden uzaklaşırlar ancak resimleri düşüncelerin ürünü olmaya başlamıştır. Giderek malzemeyi daha iyi kullanırlar ve dikkat sürelerinin de artması ile birlikte gelişen kas güçlerini tam anlamıyla kullanmaya başlarlar. İnsan figürlerini, büyükler ve küçükler olarak gruplar halinde çizmeye başlar ve gövde parçaları yerli yerinde, ayrıntılı resmedilmiştir. Ayrıca insan figürünün yanı sıra ev, ağaç, araba, güneş gibi şemalar da geliştirilmiştir. Bu şemalar 9 yaşına kadar aynı kalabildiği gibi daha da gelişerek gerçekçiliğe yaklaşabilmektedir.

“Okul çağında çocuğun resimlerinde de değişme başlar. Piaget bu döneme somut işlem evresi der. Resimlerinde görülen şemalar tanıdık biçimlerdir. Çocuk artık gerçeği yansıtmak ister. Kullandığı renkler nesnenin kendi rengidir” (Buyurgan, 2001, s.33).

“İlk kompozisyon denemeleri bu devrede başlar. Çocuk bu yaşlarda ince işlere merak sarmıştır, bezemeyle çok ilgilenir. Bazı dekoratif ufak tefek şeyler yapmak, onu bu devrede çok mutlu eder” (San, 1979, s.147).

Bu dönemde, çocuğun artık kendisini evrenin merkezi olarak görmediği görülmektedir. Kendine daha az yönelir ve başkalarının birbirleriyle olan mantıksal ilişkilerini resimlerine yansıtır. Şeması zengin olan çocuğun, çevresindeki her şeyin daha çok farkında olduğunu ve çevresiyle daha etkin bir etkileşimde olduğunu görmek mümkündür. Çocuğun resimlerinde görülen, onun dünyayı algılayışı ve ilgileridir.

“Arnheim (1969)’a göre resim büyük çocukların yani okula başlamış çocukların ders programlarında pek önem taşımaz. Bunun sonucu olarak, büyük çocukların resmi ihmal ettikleri ve bunun yerine kendilerini ifade aracı olarak dili kullanmaya başladıklarını söyler” (Aktaran: Yavuzer, 2001, s.63).

2.4.2.4. Ergenlik Öncesi Evre (9 – 11 Yaş Arası)

Şematik dönemde çocuklar, ben merkezinden uzaklaşıp çevresiyle ilişkili resimler yapmaya başladıktan ve ayrıntıları önemseyerek şemalarını geliştirdikten sonra 9–11 yaş döneminde artık gerçekleri yansıtmaya çabasına girişirler.

Buyurgan (2001, s. 35) tarafından belirtildiği üzere 9–11 yaşlarında resimlerinde artık kız-erkek ayrımı iyice hissedilmeye başlar. Piaget’in çete çağı olarak isimlendirdiği bu evrede kız çocukları genellikle gelin-damat, kraliçe, kalpler, sevgi gibi konulara yönelirken, erkek çocukları futbol, savaş, silahlar gibi konuları

bolca çizer. Resimlerde renk karışımları, hareket hissedilir. Perspektif sorunu henüz tam çözülmez. Küçük çocuğun kendini yalın ve saf, son derece özgür ifadesi, okul çağında gelişmeye başlayan gerçeği yansıtma becerisi ile birlikte geliştirilebilirse çocuğun yaratıcılığı kesintiye uğramadan devam eder.

Bu dönemde çocuklar eşyayı ayrıntısıyla görüp bunu bizlere yansıtma çabasına girişirler. Işığın eşya üzerindeki etkisini farkederek ve bunu gösterebilmek için daha özenli çalışırlar. İnsan figürlerinin hareketleri çok daha belirgindir.

2.4.2.5. Mantık Çağı (11 – 13 Yaş Arası)

11–13 yaşlarındaki bu çocuklarda, gerçeği yansıtma isteğinin devam ettiği görülmektedir. Fiziksel ve ruhsal değişimlerin yaşanmaya başladığı bu evrede, çocuğun bazı psikolojik özelliklerinin de yaratıcılığına etki ettiği izlenmektedir.

“Zihinsel olgunlaşmaya koşut olarak çocuğun çözümsel davranışları artar; nesnelerin gerçek büyüklük oranlarına sadık kalmak kaygısı belirir. Artık çocukta, içinde yaşadığı kültür ve toplumun bazı zevk ölçülerine uyma kaygısı egemen olur” (San, 1979, s.149–150).

Bu dönemde, insan figürlerinin çok ayrıntılı işlendiği görülmektedir. Kız çocuklar giysiler, evler, çiçekler, kadın yüzleri çizerken erkek çocuklar ise araba, uçaklar, trenler ve savaş sahneleri gibi konuları resimlerinde gösterirler. Çocuk, toplumun üyesi olduğunun farkındadır ve bunu çizgilerine yansıtır. Ama resimlerini göstermekten ve anlatmaktan giderek kaçınır. Yalnız çizgilerinde değil, konuşmalarında, oyunlarında yazılarında da gerçekçilik sezilmektedir.

Renklerin gelişigüzel değil de daha gerçeğe uygun biçimde kullanılmaya başlandığı görülür. Çocuk için çevresi çok daha önemli olmaya başlamıştır. Bu dönemde en büyük gereksinimleri kendi kişiliklerini bulmaları, kendi güçlerinin farkına varmaları ve kendi grupları içinde kendi ilişkilerini geliştirebilmektir.

Kırışoğlu (1991, s.100) tarafından belirtildiği gibi kendisi ya da çevresi ile ilgili konularda anlatımsal bir çıkış yolu arar. Bunu bulduğunda bu davranışını surdrr. Bu yol bazen kendi kendine bulduğu yoldur. Kimi zaman da bazı kaynaklardan yararlanarak kendine bir yol bulmaya çalışır. Bu ikinci yol genelde öğretimin yetersiz kaldığı durumlarda oluşur. Çocuğun kendine özgü çıkış yolu bulduğu durumlara okullarda sıkça rastlanmaz. Bunlar yetenekli çocuklar olarak bilinirler. Yansıtma becerisine sahip ama sanatsallıkla yetersiz kalanlar ikinci grubu oluşturur. nc grupta ise her iki yöndeki ihtiyaçları yönlendirilmeyi ve doyurulmayı bekleyen öğrenciler yer alır.

Bu dönemde çocuğun gelişme gösterdiği diğer bir boyut ise; teknik becerisi, kassal yetkinlikleri ve araç gereçler üzerindeki denetimidir. ocuk, tam çizme çabası içindedir ve birçok şeyi doğru yapmak ister. Hata yapmaktan çekinir. Eleştirel yaklaşımla bu tavırları sergiler ve bu yaşının en olumlu özelliklerinden biridir.

“Bu evrenin, ergenlik çağının başlangıcında olduğu unutulmamalı, bedenlen, ruhen hızlı bir gelişim içine giren çocuklara duyarlı davranılmalıdır. Bu evrede insan figürü büyük bir ayrıntıyla çizilir; cinsel özelliklerin farkına varan ocuk bunları resimlerine yansıtır” (Buyurgan, 2001, s.37).

2.4.2.6. Ergenlik Evresi (13 Yaş ve ötesi)

13 yaş ve üzerindeki gençler, çevresinde olup biteni, dünya olaylarını daha net anlayabilir ve soyut düşüncelerini toplayabilirler. Bu edinimlerini kendi yorumlarıyla dışarı yansıtabilirler.

Eleştirel bakış açıları gelişmiştir. Kendi yaptıklarını ve başkalarının yaptıklarını eleştirebilirler. Bu eleştirel yaklaşım giderek artan sanatsal değerlere yönelir. Artık kişisel hedefleri vardır ve bunları başarmak için çaba gösterir. Kişisel ve toplumsal değerler onun için önemlidir.

2.4.3. Çocuk Resminde Çizgilerin Yorumu

Resim, küçük yaşlardaki çocuklar için sözcüklerden çok daha güçlü bir anlatım aracıdır. Çocuklar iç dünyalarını bize resimlerle yansıtırlar. Bu nedenle, çocukların iç dünyalarını daha iyi anlayabilmek için resimlerden yararlanılır.

Yavuzer (2003, s.13) tarafından belirtildiği gibi resim, bize çocuğun büyüme süreci hakkında önemli bir bilgi verir. Çocuğun benmerkezci bakış açısından uzaklaşması, geniş çevresinin bir üyesi olduğundan haberdar bulunması bize resim aracılığıyla iletilebilir. Çocuk, karalama girişimlerinde bulunurken, henüz kesin olmayan bu belirsiz biçimler içinde bile birtakım temel duygularını yansıtmaya olanağı bulur. Büyük bir olasılıkla, çocuğun oluşturduğu ilk insan sembolü gerçek bir insandan uzak olmakla birlikte, bireyin çeşitli özelliklerini yavaş yavaş yansıtmaktadır.

Çocuk resminin yansıtıcı özelliği üzerinde çalışmalar yapan uzmanlar, çocuk resimlerini, çizgilerini dikkate alarak yorumlamaya çalışmışlardır. Resim hakkında yorum yapmak üzere resme bakan kişi, resmi yapan kişinin ruh halini anlayabilmek için kendisine “Mutlu mu, üzgün mü? , Güçlü mü, zayıf mı?” gibi sorular sormalıdır. Resmin bırakacağı ilk izlenim ve kâğıt üzerindeki yerleştirilişinin önemi büyüktür.

2.4.3.1. Büyüklük

“Sayfanın tümünü kaplayan büyük resimler; genellikle kendilerini kontrol etmekte zorlanan, saldırgan çocuklar tarafından çizilmektedir. Aşırı faal çocukların sayfanın tümünü kontrolsüz şekilde kullandıkları görülmüştür. Nadirde olsa, çekingen, ürkek çocuklar zayıf benlik kavramları nedeniyle, daha güçlü olabilme arzularını geniş figürlere yer vererek dile getirmeye çalışmaktadırlar” (Yavuzer, 2003, s.18).

Yavuzer (2003, s. 18) tarafından belirtildiği gibi birkaç santimetre büyüklüğündeki resimler; genellikle kendilerini güvensiz, yetersiz ve küçük gören, korkak, çekingen, içedönük çocuklar tarafından çizilmektedir. Küçük boyut, onların güvensizliklerinin simgesi olarak düşünülmektedir. Nadiren saldırgan çocuklar da yine zayıf benlik kavramları nedeniyle küçük figürlere yer verebilmektedirler.

2.4.3.2. Abartılı Çizgiler

Abartılı olarak çizilen beden parçası, niteliğine göre, çocuğun iç dünyası hakkında değişik bilgiler verebilmektedir. Bedenini algılamasını, sıkıntılarını resimlerindeki abartmalar şeklinde yansıtabilmektedir. Abartmalı resimde ya beden parçaları çok büyük veya aşırı ayrıntılı çizilmekte, bedenın çeşitli kısımları kalın çizgilerle belirtilmekte ya da tam tersine küçük ve ayrıntısız çizilebilmektedir.

Yavuzer (2003, s.19) tarafından belirtildiği üzere;

— Baş: Resimdeki çok büyük ya da çok küçük kafa, genellikle kendisini zihinsel bakımdan yetersiz gören çocuklar tarafından çizilmektedir. Yetenekli ve daha başarılı olmak için arzu duyan çocukların büyük kafa resimleri çizdikleri görülmüştür.

— Ağız: Ağız temel iletişim aracı olarak önemlidir. Konuşma ve dil sorunu olan çocukların, kalın çizgilerle büyük ağız resimleri yaptıkları görülebilir. Anne ve babalarına bağımlı çocukların resimlerinde abartmalı ağız resmi çizdikleri gözlenmiştir.

—Gözler: Gözbebeği olmadan çizilen boş ve anlamsız gözler, görme problemi veya görmeye bağlı öğrenme sorunu olan çocuklarca çizilmektedir.

—Ayaklar: Büyük ayakların çizilmesi, kendine güven duyma arzusunun yansımasıdır.

—Burun: Burun çizgilerini vurgulayarak ya da çok büyük biçimde çizenler, çoğunlukla bu solunum güçlüğünden kaynaklanan sorunlarını yansıtır.

—Kulaklar: Çok büyük kulaklar, işitme problemlili çocuklar tarafından çizilebilir. Başkalarının kendileri hakkında konuştuklarını düşünen çocuklar, kulak figürlerini abartarak çizerler.

—Dişler: Dişler saldırganlığı ifadesidir. İri çizilmiş dişler aşırı saldırganlığın yansıması olabilir.

—Cinsel organlar: Cinsel organların çizilmesi, saldırganlığın belirtisi olarak düşünülebilir. Yapılan araştırmalarda, resimlerinde cinsel organlara yer veren çocukların çoğunun anne ve babalarının, evde çıplak dolaştıklarını bulunmuştur. Koppitz, cinsel organlara resimlerinde sıklıkla yer veren çocukların, problemlili veya cinsel organlarıyla ilgili aşırı bedensel endişeye sahip ve dürtülerini kontrolde zayıf olduklarını düşünmektedir.

2.4.3.3. Eksik Bırakılan Çizgiler

Çocuklar yaptıkları resimlerde yakından ilgilendikleri ya da endişe duydukları beden kısımlarını eksik bırakabilirler.

Yavuzer (2003, s.20) tarafından yapılan araştırmalardan çıkan sonuçlara göre;

—Eller: Ellerin çizilmemesi, güvensizliği, çevreye uyumda güçlük çekilmesini simgesi olarak düşünülmektedir.

—Kollar: Kolların resimde olmayışı, güvensizliği göstergesidir. Kollar güç ve kuvvetin simgesi olduğu için, kolların çizilmemesi güç ve kuvvetin azlığını belirtisidir.

—Bacaklar: Bedeni destekleyen, güçlendiren organlardır. Resminde bacakların olmaması, çocuğun kendini desteksiz ve hareketsiz olarak algılamasıyla değerlendirilmektedir.

—Ayaklar: Resimde ayakların yapılmaması; çocuğun kendini güvensiz ve yardımsız hissetmesini düşündürmektedir.

—Burun: Resimde güç savaşımının simgesidir. Burnun olmaması; çocuğun güçsüzlüğünü gösterir.

—Ağız: İletişim organlarından birinin resimde çizilmemesi, çocuğun başkalarıyla ilişki kurmakta zorlandığını gösterebilir. Bazı astımlı çocukların resimlerinde, ağız figürünün olmaması dikkat çekicidir.

2.4.3.4. Aile Resimlerinde Çizilen Kişilerin Sırası ve Yeri

Aile resimlerinde yer alan bireyler, ya bir ya da iki yatay dizi içinde sıralanırlar. Çok nadiren de olsa üçüncü yatay dizi de oluşturulur.

Ön sırada çizilen kişiler; çocuğun aile içinde en çok değer verdiği kişilerdir. Arka planda; ikinci derecede önem taşıyanlar bulunur. Çok kalabalık aileye sahip çocukların resimlerinde bazen bir üçüncü sıra oluşturulur. Kişilerin kâğıda çiziliş sırası da, bireylerin çocuk için taşıdığı önemi belirleyen bir değer taşır.

Altınköprü (2001, s.255) tarafından belirtildiği gibi;

—Sayfanın en soluna; çocuk çoğunlukla, aile içinde kendine örnek aldığı, özdeşleştiği kişiyi ilk olarak ve genellikle, çizer. Bu aynı zamanda bir onur basamağı olarak düşünülebilir.

—Sayfanın en sağına; kalabalık ailelerde genellikle en son olarak çizilen kişi çizilmektedir. Bu çoğu kez çocuk için en az değer taşıyan aile bireyidir. Kimi kere sayfaya yerleştirme işi karışık bir sıra izler. Böyle durumlarda resimlerin yapılış sırasını belirlemek önem taşır.

— Çocuğun aile içinde kendine ayırdığı yer de anlamlıdır. Kişiler, çocuğa olan uzaklık veya yakınlıklarıyla da önem kazanırlar.

2.4.3.5. Resimdeki Öğelerin Çiziliş Sırası

“Normal bir çocukta resimdeki öğelerin çiziliş sırası, yukarıdan aşağıya doğru: ilk olarak baş yapılır, sonra boyun, gövde, kollar, bacaklar ve ayaklar çizilir. Ancak bu sıralama denekten deneğe değişebilmektedir” (Altınköprü, 1999, s.168).

—“Çocuğun resme ayaklardan başlaması ve resmi yukarıya doğru geliştirmesi veya gövdeden önce kolların çizilmesi; sosyal uyumsuzluğu ve kötü intibakı gösterir. Zorunlu fikirlerin var olabileceği kuşkusunu düşündürür” (Altınköprü, 2001, s.230).

2.4.3.6. Yapılan Resmin Cinsi

Çocuktan çoğunlukla kendi cinsinde bir resim yapması beklenir.

—“Çocuğun ilk olarak kendi cinsi yerine karşı cinse ait bir resim çizmesi; özellikle sorulan sorulara alınan cevaplarda, resmin anneyi veya babayı temsil ettiği anlaşılırsa, anneye veya babaya karşı bir saplantının olabileceğinden söz edilebilir” (Altınköprü, 1999:168–169).

—“Karşı cinse ait bir yaşıt resmi çizmek; kimi kere cinsel ilgiyi, karşı cinse benzeme isteğini, karşı cinsten biriyle özdeşleşmeyi gösterebilir. Bu nokta, sorulan soruların cevapları önemlidir” (Altınköprü, 2001, s.230–231).

2.4.3.7. Resmin Sayfa İçindeki Yeri

Çocuğun yaptığı resmi sayfa içine yerleştirdiği yer de önemli anlamlar taşır.

Altınköprü (2001, s.231) tarafından yapılan araştırmalara göre;

—Resmin, sayfanın sağ tarafına sıkıştırılarak sol yanın olduğu gibi boş bırakılması; onun dış dünyaya yönelmeye karşı büyük bir eğilim duyduğunun kanıtıdır.

—Resim, sayfanın solunda toplanmışsa; dış dünyaya kapalı, içedönük bir kişilik yapısı olduğundan söz edilebilir.

—Resmin sayfanın üst tarafında yapılması ise, çocuğun aşın kendine güven ve iyimserliğin içinde bulunduğu anlamını taşır.

2.4.3.8. Çizgilerin Yorumu

Yapılan resimde çizgilerin yorumu, bunların kalın veya ince oluşuna; titrek, çok hafif veya kuvvetle bastırılmış, kalınlaştırılmış oluşuna göre yapılır. Yapılan araştırmalara göre;

—Çok ince çizgiler; güvensizlik ve çekingenlik belirtisidir. Bu bazen saldırganlık belirtisi olabilir. Bazen de çocuğun saldırganlığı güvensizliğinden kaynaklanabilir.

—Yüz hatlarının bastırılarak veya üzerinden geçilerek kalınlaştırılmış olmasına karşın, bedeni belirleyen çizgilerin ince bırakılması; sosyalleşme istemi olarak kabul edilmekte ve topluma katılmakta zorluk çeken kişilerde görülmektedir.

—Çok kalın çizgiler; dalgın yapıdakiler, çok ince ve silik çizgiler şizofrenler için belirgindir.

2.4.3.9. Resmin Yandan veya Önden Görünür Biçimde Yapılması

—“Resimlerini yan olarak yapan, kişilerde; başkalarıyla doğrudan ilişki kuramama, görüşmek istedikleri kişilerle karşı karşıya konuşamama, çekingenlik, sosyal cesaretsizlik gibi sorunlar görülebilir” (Altınköprü, 1999, s.170).

—“Önden görünür biçimde yapılan resimlerse; doğrudan doğruya sosyal ilişki kurma yeteneğinin, açık kalpliliğin ve dürüstlüğün belirtisidir” (Altınköprü, 2001, s.232).

2.4.3.10. Resimde Hareketin Yorumu

Çocuk resimlerinde hareket nadiren görülür. Çoğunlukla kişiler durdukları yerde, hareketsiz olarak çizilir. Altınköprü (1999, s.170) tarafından yapılan araştırmalara göre;

—Genel olarak deneklerin, yürüyen, hareket eden kişiler çizmesi; bazı kişilik bozuklukları olabileceğini düşündürür.

—Resimlerdeki aşırı hareket hali; saldırganlık belirtisidir.

—Resmi yapan kişinin çizdiği şahıslar, birine bir eşya verir, birini çağırır veya birini tutabilmek için belirli bir davranışta bulunur biçimindeyse; buradan o deneğin, güvensizlik duygusu içinde bulunduğunu, başkasının desteğine ihtiyaç duyduğunu düşünebiliriz.

2.4.3.11. Resimdeki Anlamli Eksiklikler ve Kuvvetlendirmeler

—“Çocuk, yaptığı resimlerde, bedeninin herhangi bir yerini veya bir ögesini yaptıktan sonra silmişse veya hiç belirtmemişse; o bölgeyle ilgili bir çatışmanın varlığı üzerinde düşünülmelidir. Özellikle ağız, eller ve ayaklar bu konuda önemlidir.

—Unutulma ve silintilerin yanı sıra çok belirgin gölgelendirmelerle yapılan karartmalar ve kuvvetlendirmeler; o kişinin saldırganlığının bir dışa vurumu olarak kabul edilebilir” (Altınköprü, 2001, s.233).

2.4.3.12. Başın Yorumu

Yapılan araştırmalara göre;

—Normalden küçük bir baş; resmi yapan eğer küçük bir çocuk değilse, çoğunlukla insanlarla ilişki kurmada zorluklar yaşayan, şizoid yapıda bir kişiliği simgeler. Bu kişiler, içe kapanmaya eğilimlidir, birtakım çatışmaları olabilir. Küçük çocuk, insan bedeninin boyudan hakkında bir orantı kurmuş değildir, çocukta bu normal olarak karşılanabilir.

—Son derece büyük başlara sahip resimler çizenler; zekâca kendilerini başkalarından aşağı gören kişilerle yetenekçe geri yetişkinler tarafından çizilirler. Bu olay, kendilerini başkalarından daha zeki olduğunu düşünen kişilerde de görülür. Zeki kişilerde büyük baş, öğrenme tutkusuna simgeler.

—Başın gövdeye oranla uygun büyüklükte yapılması; bütün bu açılardan bir normallik belirtisidir.

2.4.3.13. Gözlerin Yorumu

“İnsanın dışa açılan pencereleri olarak düşünülen gözler, dış dünyayla kurulan ilişkilerde büyük öneme sahiptir” (Altınköprü, 1999, s.171–172).

Ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde;

—Belirgin, iri, ayrıntılarıyla çizilmiş gözler; aşırı gözlemci kişiliğinin göstergesidir. Dış dünyaya karşı gösterilen bu dikkat ve ilgi bazen aşırı bir ilişki kurma istemine, bazen de canlı ilişkilerin varlığına işaretir.

—Gözlerin resimde hiç önemsenmeden geçirilmesi, birer noktayla gösterilmesi veya içi boş birer çukurluk halinde bırakılması; toplumla, diğer insanlarla, tüm bir dış çevreyle kurulan bağın yetersizliğine, dış dünyaya karşı ilgisizliğe ve içe dönüklüğe işaretir.

2.4.3.14. Kulakların Yorumu

“Kız çocukları ve bayanları simgeleyen resimlerde kulaklar, çoğunlukla saçların altında kaldıkları için çizilmemesi doğaldır. Ancak çok kısa kesilmiş veya kulakların gözükmemesini gerektirecek topuz, atkuyruğu gibi saç biçimlerinde, uygun oranda yapılmış kulakların resimde bulunması gerekir” (Altınköprü, 1999, s.172).

Altınköprü (2001, s. 234) tarafından belirtildiği gibi erkeği simgeleyen resimlerde de kulakların normal boyutlarda ve dikkati çekecek farklı bir özellik taşımaksızın çizilmesi; sosyal ilişkilerde normallik işaretidir. Kadın resimlerinde saçlara rağmen çizilmiş kulaklar, abartılarak yapılan kulaklar, silinip yeniden çizilen

kulaklar, kuvvetlendirilerek yapılan kulaklar, anlamlı olarak unutulmuş, yani görünmesi gerekirken yapılmayan kulaklar; deneğin sosyal ilişkilerinde güçlük çektiğini, sosyal ilişki kurmayı istediğini belirtir.

2.4.3.15. Burnun Yorumu

Burun, tüm yorumcular tarafından cinsel sembol olarak kabul edilmektedir.

—“Büyük, sivri, uzun, penisi anımsatır biçimli, dik açılı olarak çizilmiş her burun; bir cinsellik belirtisidir. Özellikle bu nitelikler erkek burnunda ise, bu anlamı destekleyecek başka bulgular da varsa, bu sonuca varabiliriz” (Altınköprü, 1999, s.172)

2.4.3.16. Ağız Yorumu

Resmin yorumlanmasında ağız önemli bulgular veren öğelerdendir. Altınköprü (2001, s.235) tarafından belirtildiği gibi;

—İyi belirtilmiş, açık, konuşmuş gibi duran bir ağız; insanlarla konuşma istem ve eğilimini gösterir.

—Kapalı, dar, sıkı bir ağız ise; insanlarla iletişim kurmaktan çekinmeyi gösterir.

—Ağız, aşırı bir biçimde belirginleştirilmişse; ağza ilişkin hazlar, o kişide büyük bir önem taşımaktadır. Çoğunlukla sütten kesilme devresini bunalımlı geçiren kişilerde görülen aşın yeme istemi, oburluk gibi belirtiler, bu görüntüyle dışa yansıyabilir. Abartılarak çizilmiş ağızlar, ergin erkekte seksüel anlam taşıyabilmektedir.

Her ne yaşıta olursa olsun, kişilerde bulunan gerilimleri yansıtmada ağzın önemli bir görev yüklendiği gözlenmektedir. Bu nedenle ağzın taşıdığı biçim, ağzın açıklığı-kapalılığı, dudakların belirtiliş biçimi, büyüklüğü, küçüklüğü; göz ve kulakların taşıdığı özellikleri de göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

2.4.3.17. Çenenin Yorumu

Yapılan araştırmalara göre, yüze oranla büyük olarak çizilen çene; başkalarına dayanma, başkalarından destek bekleme, başkalarına güvenme eğiliminin belirtisidir. Köşeli çizilen çeneler; güçlü olma isteğinin bir belirtisi sayılabilir. Dışarıya çıkık bir çene; sorumluluktan kaçma anlamındadır.

2.4.3.18. Boynun Yorumu

Dört-beş yaşlarındaki çocukların resimlerinde boyun görülmemesi, yaşları ve çizgisel gelişimi dikkate alındığında normaldir. Yapılan araştırmalara göre;

İleri yaşlardaki kişilerin resimlerinde boyunun görülmemesiye, duygusal geriliğin, belirtisi olabilir. Bir yetişkinin, boynu gövdeden belirgin bir biçimde ayrı çizmesi; şizoid, içe kapalı, insanlarla iletişim kurmaktan kaçışı düşündürür. Boyun abartılmış bir belirginlikte çizilmişse, buna ek olarak bir de dik yakalarla desteklenmişse, bu durum o kişideki psikik etkinliklerdeki denetim eksikliğini, tedirginlik duygusunu, endişeyi gösterir.

2.4.3.19. Gövdenin Yorumu

Deneğin çizdiği resimlerde gövde birbirine paralel iki çizgiden oluşması, resmi çizen kişide bir gerileme, bir çözülme, bir duraklama veya daha ilkel davranışa

dönüş olarak kabul edilebilir. Ancak, dört, beş ve altı yaşlarındaki çocuklarda bu normaldir.

Altınköprü (1999, s.173–174) tarafından belirtildiği gibi daha ileri yaşlarda deneğin çizdiği resimlerde gövde birbirine paralel iki çizgiden oluşur ise; kişinin herhangi bir temel gereksiniminin doyumunda engeller karşılaştığını, eksiklik için daha ilkel bir doyuma sığınmasıdır. Bu durum çocukta, bir çağdan diğerine geçememe, bulunduğu devrede; duraklama veya daha önceki yaşama biçimine dönme tarzında görülebilir. Bu durum yetişkinlerde de ortaya çıkabilir.

— Köşeli çizilen gövde resimleri; saldırgan dürtülerin varlığını belirtir. Yuvarlak çizgilere sahip gövdelerse; yumuşak, insancıl, kadınca niteliklerin bulunduğunu belirtir.

—Eğer resmi yapan, gövdeyi bedenın aşağı bölümünden bir çizgiyle ayırmış ve vücudu alt ve üst olarak iki ayrı kısıma bölmüşse; burada bir cinsel kaygı düşünülebilir

2.4.3.20. Kolların ve Bacakların Yorumu

Bu konuyla ilgili yapılan araştırmalara göre;

—İki yana açılan kollar; çoğunlukla insanlarla yakın ilişki kuran, sevecen ve dost insanların resimlerinde görülür. Bu bazen de insanlarla ilişki kurma, insanlara açılma isteğini düşündürebilir.

—Kolların gövdelere bitişik olarak çizilmesi; çoğunlukla insan ilişkilerinde sıkıntı çekenlerde görülür. Bu kişiler, insanlarla ilişki kurmak için büyük istek duyarlar.

—Kolların çizilmemesi; çevreleriyle ilişkisi kopuk, tümüyle içe dönük kişilerde görülebilir. Bu genellikle psikolojik bunalımda olan kişilerde, şizofren hastalarında görülmektedir.

—Çok uzun yapılmış kollar; aşın istek ve hırsın bir belirtisidir.

—Kısa kollar; belirgin arzu ve istekli olmaması olarak düşünülmektedir.

—Kalın ve güçlü olarak çizilen, geniş omuzlara birleştirilen kollar; erkeklik ve güçlü olma arzusunu belirleyen özelliklerdir.

Bacak çizmede güçlük çekilmesi; yaşama sevincini yitirmiş kişilerin resimlerinde görülür. Bacaklar genel olarak kişinin içine düştüğü güçlükleri ve çatışmaları dışarıya yansıtır. Bunlar genellikle oturan insan resmi çizerler.

—“Erkek resminde eğer pantolon bacadan kısa yapılmışsa ve bacağın bir bölümü dışarıda kalmaktaysa; cinsel alanda sıkıntı olabilir. Eşcinsellik düşünülebilir. Küçük çocuk resimlerinde, yaş olgunluğunun çizime olan etkileri, çizim deneyiminin eksikliği dikkate alınmalıdır” (Altınköprü, 2001, s.237–238).

2.4.3.21. Ellerin Yorumu

Ellerin, zengin bir psikolojik içeriği vardır.

Altınköprü (2001, s.238) tarafından belirtildiği gibi; ellerin cepte, gövdenin arkasında, bir eşyanın siperinde gizlenmesi; sosyal ilişkilerin azlığının bulgusudur. Suçluluk duygusu altında bulunan çocukların resimlerinde de bu özellikler görülebilir. Resmi yapan çocukta tırnak yeme, mastürbasyon, hırsızlık gibi suçların ezikliği duyuluyorsa; bu, yaptığı resme ellerin saklanması veya hiç çizilmemesi şeklinde yansıtılabilir. Aşırı büyük yapılmış eller; deneğin duyduğu bir eksikliğin ve güçsüzlüğün telafisi anlamını, simgeliyor olabilir. Sıkılmış, yumruk halini almış

eller; saldırganlığın belirtisidir. Genç suçlular elleri, genellikle sıkılmış ve yanlara uzatılmış olarak çizerler.

2.4.3.22. Parmakların Yorumu

Resimde parmaklar ayrıntıdır ve çoğunlukla yalnızca sayısal olarak belirtilirler. Bu konuda yapılan araştırmalara göre;

—Parmakların en ince ayrıntılarına değin çizilmesi, parmak boğumlarının ve tırnakların tek tek gösterilmesi; resmi yapanda saldırganlığın, bir saplantı ve zorunlu fikir sahibi olduğunu, bunu göstermemek için kendi üzerinde etkili bir özdenetim uyguladığını gösterir. Eğer resim yapan kişide bu Özellik görülmüşse, hemen resim çiziminde öğelerin yapılış sırasının dikkat etmek gereklidir. İki yorum arasında paralellik varsa, bu konu araştırılmalıdır.

—Normal büyüklükte ve elle orantılı olarak çizilmiş parmaklar; normal kişiler tarafından çizilirler.

—Resimde elde beşten fazla parmak görülüyorsa, ihtiras ve isteklerde aşırılığın; beşten az sayıda parmak görülüyorsa belirgin istek ve arzulardan yoksunluğun bulunduğu düşünülebilir.

2.4.3.23. Ayakların Yorumu

Ayaklar da çatışmaların dışa yansımasıdır. Özellikle cinsel anlam taşırlar. Altınköprü (1999, s. 176) tarafından yapılan araştırmalara göre;

Çatışma; kişi tarafından istenen, arzu edilen bir amacın aynı güçte bir engelle karşılaştığında meydana gelir. Birey bu iki güç arasında kararsız kalır, ayaklar, bu çatışmayı resimde yansıtan öğelerden biridir.

Burnu yukarı kalkık ve sivri uçlu ayakkabılar, birkaç kez silinip yapılan ayakkabılar, normalden büyük ölçüde yapılan ayakkabılar, ihmal edilmiş, hiç yapılmamış ayakkabılar; cinsel konularda bazı sorunların varlığını gösteren bir belirtiler olabilir. Bu bazen aşırı bir seksüel ilgi, tedirginlik ve endişeyi yansıtabilir.

2.4.3.24. Elbiselerin Yorumu

Resmi yapan kişiye yapacağı resmi çıplak veya giyinik yapması konusunda herhangi bir talimat verilmemiş ve özgür bırakılmıştır. Buna göre Altınköprü (2001, s.240) tarafından belirtildiği gibi elbiselerin en ince ayrıntılarının yapılması; elbiseyle ilgili bir özentî, kendini beğenmişlik, giyime, dış görünüme aşırı önem vermenin belirtisi olabilir. Bu aynı zamanda bir dışadönüklük bulgusu da sayılabilir. Elbiseler üzerinde pek fazla durulmamışsa, çizilen resim bir insan bedeni resmi olarak ortaya koyuyorsa; bedensel niteliklere aşırı değer verme ve kendine hayran olma problemleri olabilir.

2.4.3.25. Ayrıntıların Yorumu

Resmi yapan kişi, bazen çizmiş olduğu insan resminin öğelerine ekmiş gibi görünen ikinci derecede öğeler ekler.

Altınköprü (1999, s.178–179) tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarına göre, çizilen resmin elinde veya kolunda görülen bir baston, bir şemsiye, beline asılı bir kılıç, bir bıçak, elde tutulan bir tabanca, bir kalem, bir gazete, bir çanta, cepten sarkan bir saat kösteği, bir anahtarlık gibi eşyalar özel anlam taşırlar. Bu gibi durumlarda, sanki ayrıntıymış, bu önem taşıymıyormuş gibi görünen öğeleri çok dikkatli değerlendirmek, bunlarla resimdeki diğer anlamlı belirtiler arasında bir bağlantısı araştırılmalıdır.

Resimdeki kişinin elinde veya üzerinde görülen sivri, uzun yaralayıcı özellik taşıyan şeyler, çoğunlukla birer cinsel simge olarak değerlendirilir. Bazen seksüel endişeyi, bazen de seksüel ilgiyi vurgular. Çizilen insan resminin çevresine yerleştirilen ev, ağaç, herhangi bir eşya gibi öğeler, resmi yapanın kendini öne sürme, kendini ortaya koyma eğilimini göstermektedir.

2.4.3.26. Resimdeki Öğelerin Yorumu

Çocuk resimleri üzerine araştırmalar yapan Altınköprü (1999, s.193–195 ve 2001, s.258–259) tarafından yapılan araştırmalara göre resimdeki öğelerin yorumu;

—Yukarıya doğru yükselen her şey; düşünsel etkinliklere kanıtı olabilir.

—Aşağıya doğru inen her şey; bilinçaltı eğilimlere yönelişin, içgüdülerin ve duyguların benliğe egemen oluşunun simgesi olabilir.

—Kâğıdın ortasından geçen dikey çizginin solunda kalan her şey; geçmişle bağıntıyı, anılara ve çocuklu yıllarına verilen önemi, içedönüklüğü, kişiliğin olumsuz yönlerini belirtir.

—Kâğıdın ortasından geçen dikey çizginin sağında kalan her şey; bireyin olumlu yönlerini, yeteneklerini, başarılarını, düşüncelerini, geleceğe yönelişini, umut ve isteklerinin ifadesidir.

—Ağacın gövde başlangıcının ana gövdeye oranla geniş tutulması; kavrama ve öğrenme yavaşlığının göstergesi olabilir.

—Ağaç gövdesini oluşturan çizgilerin, birbirine tam bir paralellikle yükselmesi; itaatkâr ve uyumlu oluşu ifade ediyor olabilir.

—Ağaç gövdesinin kesik kesik çizgi parçacıklarından oluşması; duygusal inceliği, aşın duyarlılığı, duygusal kırılganlığı, bozuma uğratılmış olmayı yansıtıyor olabilir.

—Başlangıçtan uçlara doğru kalınlaşan dallar; duygusal kabalığa, kanıtı olabilir.

Ağaç Testi, daha çok çocuklara uygulandığında başarılı olan, iç dünyayı yansıtan bir testtir. Yapılan resmin, düşünülmeden yapılmış bir ağaç olması, yansıtıcı olma değerini artırır. Bir yerden kopya edilerek yapılmış ağaç resimleri, resmi yapanın kişiliğini yansıtıcı özellik göstermezler. İstenilen, ağaç resminin kopyadan uzak, içten gelerek yapılmasıdır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Tarama araştırması kapsamında, gözleme dayalı araştırma yapılmıştır. Araştırma öncesi gözlem formu hazırlanmış, gözlemlerin yapılacağı yer ve koşullar saptanmıştır. Öğrenciler uygulama öncesi hazırlanan gözlem formundaki maddelere bağlı kalınarak incelendiği ve bu gözlemin farkında olmadığı için daha objektif veriler elde edildiği düşünülmektedir.

Eylem araştırması için Ankara Özel Uyum Özel Eğitim Okulu ve İzmir Menemen Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'nde özel öğretmenlerle birlikte uygulama çalışması yapılmıştır. Bu araştırma modelinin seçilme nedeni, araştırmanın uygulama bakımından zenginleştirilmek istenmesidir.

Kütüphane araştırmaları ile araştırmada kullanılan verilerin önemli bir kısmı kütüphanelerdeki kaynaklardan ve yayınlardan elde edilmiştir. Alıntı olarak ve başka şekillerde değerlendirilen tüm kaynaklar, araştırma metinleri ve kaynakça listesinde gösterilmiştir.

İçerik analizi yöntemi kullanılarak çocukların çizimleri yorumlanmış ve bu yorumlardan yola çıkılarak çocukların resim ile bize anlatmak istedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkileri araştırıldığı için birim olarak otistik çocuklar belirlenmiştir. Analiz ünitesi olarak da çizgiler, şemalar ele alınmıştır.

Ortaya konulan kavramlar ve temalardan yararlanılarak veriler açıklanmış ve yorumlanmıştır. Ortaya çıkan benzerlikler ve zıtlıklardan yola çıkarak nedensel ilişkiler anlaşılır bir şekilde sunulmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMA GRUBU

Araştırma gruplarını, Ankara ili Çankaya ilçesi Özel Uyum Özel Eğitim Okulu ve İzmir ili Menemen ilçesi Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'nde 2005–2006 öğretim yılında 6–26 yaş aralığındaki otistik çocuklar oluşturmuştur.

Eğitim merkezlerinde MEB tarafından hazırlanan “Otistik Çocuklar Eğitim Programı”nın uygulanıyor olması, araştırma sonuçlarının genellemesinde yardımcı olmaktadır. Haftada bir saat Görsel Sanat Eğitimi dersi uygulanıyor olması çocukların yeteneklerini geliştirmekte, kendilerini çizgilerle ifade etmelerinde yeterli görülmemektedir.

Öğrenci gözlem formu, psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenleri ve özel eğitim öğretmenlerinin yardımları da alınarak geliştirilmiştir. Gözlem formunun geliştirilmesinde araştırma teknikleri ve rapor hazırlama üzerine yazılmış kitaplar önemli yer tutmuştur. Gözlem formunun kullanılmasındaki amaç, çocuklar tarafından çizilen resimlerin açıklamasında ve yorumlanmasında ipuçları bulmak ve Görsel Sanat Eğitiminin çocuğun üzerindeki etkilerini aşamalı olarak belirlemektir.

Araştırma amacıyla 76 erkek, 24 kız öğrenci olmak üzere toplam 100 öğrenciye resim yaptırılmıştır. Uygulama bizzat araştırmacı tarafından sınıf ortamında ve görsel sanatlar eğitimi ders saatleri içinde uygulanmıştır.

3.3. UYGULAMA SÜRECİ

Uygulama sürecinin ilk durağı olarak İzmir Menemen Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi seçilmiş ve burada iki hafta çalışma yapılmıştır. Birinci haftanın ilk günü özel eğitmenler ile görüşülmüş, ortam incelenmiş ve öğrencilerle tanışılmıştır.

Sonraki günler ve 2. hafta, her gün 2 saat Görsel Sanatlar Eğitimi dersine girilerek uygulama yaptırılmıştır. Uygulama aşamasında çocuklara sadece “Ailem ve Arkadaşlarım” konulu resim yapmaları söylenmiş, çocuk talep etmediği sürece yönlendirme ve yardım yapılmamıştır. Çocuklar yapacakları resimlerde pastel, suluboya, karakalem, kuru boya gibi istedikleri tekniği seçmekte serbest bırakılmışlardır.

Uygulama sürecinin ikinci durağı olarak Ankara Özel Uyum Özel Eğitim Merkezi seçilmiş ve burada iki gün çalışma yapılmıştır. Birinci gün özel eğitmenler ile görüşülmüş, ortam incelenmiş ve öğrencilerle tanışılmıştır.

İkinci gün 1 saat Görsel Sanatlar Eğitimi dersine girilerek uygulama yaptırılmıştır. Uygulama aşamasında çocuklara sadece “Ailem & Arkadaşlarım” konulu resim yapmaları söylenmiş, çocuk talep etmediği sürece yönlendirme ve yardım yapılmamıştır. Çocuklar yapacakları resimlerde pastel, suluboya, karakalem, kuru boya gibi istedikleri tekniği seçmekte serbest bırakılmışlardır.

Uygulama aşamasının öncesinde, devamında ve sonrasında öğrencilere hissettirilmeden gözlem formları doldurulmuştur.

Gözlem formları doldurulurken özel eğitim öğretmenlerinden fikir alınmıştır. Uygulamalar 12 gün, toplam 19 ders saati sürmüştür.

Öğrencilerden alınan resimler, çizgilerin anlamları, gözlem formları, özel eğitim öğretmenleri ve bu konularda yayımlanmış yayınlar dikkate alınarak yorumlanmıştır. Resimlerin yorumlanmasında öğrencilerin çizgisel gelişim basamakları göz önünde bulundurulmuştur. Resimlerde görülen olumsuzlukların giderilmesinde aileler ile işbirliğine gidilmiştir.

3.4. VERİLERİN TOPLANMASI

Bu araştırmada, Görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için bazı bilgiler toplanmıştır. Bunlar;

1. Öğrenci gözlem formu
2. Eğitimci ile yapılan görüşmeler
3. Psikolojik danışma ve rehberlik servisi ile görüşmeler
4. Çocukların resimleri

Öğrenci gözlem formunun oluşturulmasından önce eğitimci ve psikolojik danışma ve rehberlik servisi ile görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin genel durumları hakkındaki yargılar özel eğitim öğretmenleri ve psikolojik danışmanların belirlediği kavramlardır.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma için 100 öğrenciye resim yaptırılmış ve resimler renk, mekân, şema, çizgisel gelişim dönemi ve çizgileri dikkate alınarak bu konularla ilgili kaynaklar yardımıyla yorumlanmıştır. Uygulama aşamasında öğrencilerin tutum ve davranışları gözlem formları ile takip edilmiştir.

Araştırma ile ilgili veriler toplandıktan sonra verilerin analizi ve öğrencilerin resim yapmaya başlamadan önceki genel durumları ve resimlerini tamamladıktan sonraki genel durumları arasındaki değişimleri saptamak için SPSS (Statistical Package for Social Science) paket programı kullanılmak suretiyle bilgisayarda veri tabanı oluşturularak istatistik işlemler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında resim yaptırılan 100 öğrenciden 36 tanesi resimlerinde insan figürüne yer vermemiştir. Resimlerin yorumlanması ve tablollaştırılmasında insan figürü çizimlerinden elde edilen veriler 64 öğrenci temel alınarak yapılmıştır.

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.6. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Tarama araştırması kapsamında, gözleme dayalı araştırma yapılmıştır. Araştırma öncesi gözlem formu hazırlanmış, gözlemlerin yapılacağı yer ve koşullar saptanmıştır. Öğrenciler uygulama öncesi hazırlanan gözlem formundaki maddelere bağlı kalınarak incelendiği ve bu gözlemin farkında olmadığı için daha objektif veriler elde edildiği düşünülmektedir.

Eylem araştırması için Ankara Özel Uyum Özel Eğitim Okulu ve İzmir Menemen Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'nde özel öğretmenlerle birlikte uygulama çalışması yapılmıştır. Bu araştırma modelinin seçilme nedeni, araştırmanın uygulama bakımından zenginleştirilmek istenmesidir.

Kütüphane araştırmaları ile araştırmada kullanılan verilerin önemli bir kısmı kütüphanelerdeki kaynaklardan ve yayınlardan elde edilmiştir. Alıntı olarak ve başka şekillerde değerlendirilen tüm kaynaklar, araştırma metinleri ve kaynakça listesinde gösterilmiştir.

İçerik analizi yöntemi kullanılarak çocukların çizimleri yorumlanmış ve bu yorumlardan yola çıkılarak çocukların resim ile bize anlatmak istedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkileri araştırıldığı için birim olarak otistik çocuklar belirlenmiştir. Analiz ünitesi olarak da çizgiler, şemalar ele alınmıştır.

Ortaya konulan kavramlar ve temalardan yararlanılarak veriler açıklanmış ve yorumlanmıştır. Ortaya çıkan benzerlikler ve zıtlıklardan yola çıkarak nedensel ilişkiler anlaşılır bir şekilde sunulmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır.

3.7. ARAŞTIRMA GRUBU

Araştırma gruplarını, Ankara ili Çankaya ilçesi Özel Uyum Özel Eğitim Okulu ve İzmir ili Menemen ilçesi Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi'nde 2005–2006 öğretim yılında 6–26 yaş aralığındaki otistik çocuklar oluşturmuştur.

Eğitim merkezlerinde MEB tarafından hazırlanan “Otistik Çocuklar Eğitim Programı”nın uygulanıyor olması, araştırma sonuçlarının genellemesinde yardımcı olmaktadır. Haftada bir saat Görsel Sanat Eğitimi dersi uygulanıyor olması çocukların yeteneklerini geliştirmekte, kendilerini çizgilerle ifade etmelerinde yeterli görülmemektedir.

Öğrenci gözlem formu, psikolojik danışma ve rehberlik öğretmenleri ve özel eğitim öğretmenlerinin yardımları da alınarak geliştirilmiştir. Gözlem formunun geliştirilmesinde araştırma teknikleri ve rapor hazırlama üzerine yazılmış kitaplar önemli yer tutmuştur. Gözlem formunun kullanılmasındaki amaç, çocuklar tarafından çizilen resimlerin açıklamasında ve yorumlanmasında ipuçları bulmak ve Görsel Sanat Eğitiminin çocuğun üzerindeki etkilerini aşamalı olarak belirlemektir.

Araştırma amacıyla 76 erkek, 24 kız öğrenci olmak üzere toplam 100 öğrenciye resim yaptırılmıştır. Uygulama bizzat araştırmacı tarafından sınıf ortamında ve görsel sanatlar eğitimi ders saatleri içinde uygulanmıştır.

3.8. UYGULAMA SÜRECİ

Uygulama sürecinin ilk durağı olarak İzmir Menemen Sabahat Akşiray Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi seçilmiş ve burada iki hafta çalışma yapılmıştır. Birinci haftanın ilk günü özel eğitmenler ile görüşülmüş, ortam incelenmiş ve öğrencilerle tanışılmıştır.

Sonraki günler ve 2. hafta, her gün 2 saat Görsel Sanatlar Eğitimi dersine girilerek uygulama yaptırılmıştır. Uygulama aşamasında çocuklara sadece “Ailem ve Arkadaşlarım” konulu resim yapmaları söylenmiş, çocuk talep etmediği sürece yönlendirme ve yardım yapılmamıştır. Çocuklar yapacakları resimlerde pastel, suluboya, karakalem, kuru boya gibi istedikleri tekniği seçmekte serbest bırakılmışlardır.

Uygulama sürecinin ikinci durağı olarak Ankara Özel Uyum Özel Eğitim Merkezi seçilmiş ve burada iki gün çalışma yapılmıştır. Birinci gün özel eğitmenler ile görüşülmüş, ortam incelenmiş ve öğrencilerle tanışılmıştır.

İkinci gün 1 saat Görsel Sanatlar Eğitimi dersine girilerek uygulama yaptırılmıştır. Uygulama aşamasında çocuklara sadece “Ailem & Arkadaşlarım” konulu resim yapmaları söylenmiş, çocuk talep etmediği sürece yönlendirme ve yardım yapılmamıştır. Çocuklar yapacakları resimlerde pastel, suluboya, karakalem, kuru boya gibi istedikleri tekniği seçmekte serbest bırakılmışlardır.

Uygulama aşamasının öncesinde, devamında ve sonrasında öğrencilere hissettirilmeden gözlem formları doldurulmuştur.

Gözlem formları doldurulurken özel eğitim öğretmenlerinden fikir alınmıştır. Uygulamalar 12 gün, toplam 19 ders saati sürmüştür.

Öğrencilerden alınan resimler, çizgilerin anlamları, gözlem formları, özel eğitim öğretmenleri ve bu konularda yayımlanmış yayınlar dikkate alınarak yorumlanmıştır. Resimlerin yorumlanmasında öğrencilerin çizgisel gelişim basamakları göz önünde bulundurulmuştur. Resimlerde görülen olumsuzlukların giderilmesinde aileler ile işbirliğine gidilmiştir.

3.9. VERİLERİN TOPLANMASI

Bu araştırmada, Görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkilerini daha iyi anlayabilmek için bazı bilgiler toplanmıştır. Bunlar;

5. Öğrenci gözlem formu
6. Eğitimci ile yapılan görüşmeler
7. Psikolojik danışma ve rehberlik servisi ile görüşmeler
8. Çocukların resimleri

Öğrenci gözlem formunun oluşturulmasından önce eğitimci ve psikolojik danışma ve rehberlik servisi ile görüşmeler yapılmıştır. Öğrencilerin genel durumları hakkındaki yargılar özel eğitim öğretmenleri ve psikolojik danışmanların belirlediği kavramlardır.

3.10. VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma için 100 öğrenciye resim yaptırılmış ve resimler renk, mekân, şema, çizgisel gelişim dönemi ve çizgileri dikkate alınarak bu konularla ilgili kaynaklar yardımıyla yorumlanmıştır. Uygulama aşamasında öğrencilerin tutum ve davranışları gözlem formları ile takip edilmiştir.

Araştırma ile ilgili veriler toplandıktan sonra verilerin analizi ve öğrencilerin resim yapmaya başlamadan önceki genel durumları ve resimlerini tamamladıktan sonraki genel durumları arasındaki değişimleri saptamak için SPSS (Statistical Package for Social Science) paket programı kullanılmak suretiyle bilgisayarda veri tabanı oluşturularak istatistik işlemler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında resim yaptırılan 100 öğrenciden 36 tanesi resimlerinde insan figürüne yer vermemiştir. Resimlerin yorumlanması ve tablollaştırılmasında insan figürü çizimlerinden elde edilen veriler 64 öğrenci temel alınarak yapılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan otistik çocukların “Ailem” ve “Arkadaşlarım” konularında yaptıkları resimler incelenmiş, belirli özelliklere göre tablolatırılmış, frekans ve yüzdelerle yorumlanmıştır.

Görsel sanatlar eğitimi, otistik çocukların kendilerini ifade etmelerinde olumlu sonuçlar ortaya koymuştur. Görsel sanatlar dersi, çocukların kendilerini tamamen özgür hissettikleri, eğlenceli bir ders olarak görölmektedir. Çocuklar görsel sanatlar dersini sevmektedir ve bu nedenle yüksek hazırbulunuşluk düzeyi başarının temelini oluşturmaktadır.

Bireyin biyolojik gelişimine paralel olarak; nesnel dünyayı algılayışı da değişmektedir. Ve algının değişimi büyük oranda çevre koşullarına bağılıdır. Bundan dolayı, çocuğun görsel algı gelişiminde bir düzey belirleme noktasında görsel sanat eğitimine önemli bir işlev ve sorumluluk yüklendiğı ortaya çıkmaktadır.

Otistik çocukların çizgisel gelişim dönemlerinin fiziksel ve ruhsal durumları ile çocuğun gözlem, bilgi, deneyimleri ile orantılı olup olmadığını anlayabilmek ve ortaya çıkan sonuçlara göre eğitimlerindeki bu açığın kapatılabilmesini sağlayabilmek amacı ile resimler çocukların genel bilgileri ile kıyaslanmıştır.

Tablo 1: Araştırmaya katılan otistik çocukların çizgisel gelişim dönemlerini gösterir dağılım:

Çizgisel Gelişim Dönemi	f	%
Normal	38	38
Geri	60	60
İleri	2	2
Toplam	100	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi otistik çocukların % 38’i normal çizgisel gelişim gösterirken %60’ı çizgisel gelişim döneminin gerisindedir. Çocukların %2’si ise ileri seviyede çizgisel gelişim sergilemiştir.

Tabloda ortaya çıkan sonuçların otistik çocukların zihinsel, bedensel ve toplumsal gelişimleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Otistik çocukların çok azda olsa bazılarında ileri derecede çizgisel özellikler görülmektedir. Lorna Selfe (1977) dokuz yaşındaki otistik bir Rus göçmen kızı olan Nadia’nın olağanüstü resimlerini incelemiştir. Nadia’nın resimleri son derece akıcıdır. Ancak Nadia’nın konuşma yeteneğini geliştirmek istedikleri zaman resim yeteneği tikelliğini kaybetmiştir (Aktaran: Kırıçoğlu ve Stokrocki, 1997, s. 2.7).

Araçların hedefleri belirlediği Görsel sanat eğitiminde, otistik çocuklara niçin bu eğitimin verilmesi gerektiği sorusuna eğitimin kişide geliştirmek istediği davranışlar cevabını verebiliriz. Çünkü görsel sanat eğitimi, çocuğun bol araç gereç kullanarak bir şeyler üretmesinin dışında da kimi davranışların gelişmesine imkân verecektir. Sözle dile getiremedikleri duygu ve düşüncelerini resimlerle ifade eden öğrencilerin sayısı oldukça fazladır. Bu açıdan bakıldığında resim yapmanın öğrenciler tarafından bir çeşit iletişim aracı olarak kullandığı sonucu çıkarılabilir.

Çocuk resimlerine baktığımızda, sanat için gerekli olan görsel yolla düşünmenin en saf örnekleri ile karşılaşırız. Çocuklar bizler için karmaşık olan dünyayı oldukça sade anlatırlar ve çocuk resimlerinin en önemli özelliği çocuğun

düşünce şeklini ve içeriğini yansıtmıştır. Bu bağlamda otistik çocukların eğitiminde çocukların gelişimi açısından görsel sanat eğitiminin katkısı olmazsa eğer eğitimleri eksik kalabilir.

Otistik çocuklara uygulanan görsel sanatlar dersi onların sözle, davranışla anlatamadıkları duygu ve düşüncelerini, kendi özlerini bize iletmelerinde onlar için bir ifade şekli olmaktadır.

Resim etkinliği sözsüz dili oluşturduğu ve bu nedenle anlatımı kolaylaştırdığı için yaşı ve kişilik özellikleri dolayısıyla sözlü iletişim kurmakta güçlük çeken otistik çocukları tanıma ve anlamada önemli bir teşhis aracı olabilir.

Bu amaçla yaptırılan 100 çocuk resminden 64 tanesinde insan figürü görülmüştür. İnsan figüründe yer alan göz, ağız, burun, kollar, eller ve ayaklar çizim şekilleri dikkate alınarak yorumlanmıştır. Bulgular elde edilirken ve yorumlanırken öğrencilere yaptırılan resimler, Haluk Yavuzer'in "Resimleriyle Çocuk", Tuncel Altinköprü'nün "Karakter Bilim ve İnsan Tanımada Testler" ve "Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır" eserlerinde kullandığı tanımlamalar ve ilgili testlerin yorumlamaları, çocuk hakkında elde ettiğimiz bilgiler, çocuğun çizgisel gelişim dönemi dikkate alınarak oluşturulmuş ve yorumlanmıştır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Science) paket programı kullanılarak bilgisayarda veri tabanı oluşturulmuş ve analizleri yapılmıştır.

Tablo 2: Araştırmaya katılan otistik çocukların resimlerindeki göz çizimlerinin yorumunu gösterir dağılım:

Gözlerin Yorumu	f	%
Normal	21	32,8
Nokta Şeklinde	33	51,25
Gözbebeği Çizilmemiş	6	9,3
Göz Çizilmemiş	4	6,25
Toplam	64	100

Tablo 2’de görüldüğü gibi çocukların %51,25’i gözleri nokta şeklinde çizmiştir.

Otistik çocukların gözleri nokta şeklinde çizmeleri çevre ile iletişim kuramamalarının bir göstergesi sayılabilmektedir.

Tablo 3: Araştırmaya katılan otistik çocukların resimlerindeki ağız çizimlerinin yorumunu gösterir dağılım:

Ağzın Yorumu	f	%
Normal	12	18,75
Kapalı	29	45,31
Açık	9	14,06
Ağız çizilmemiş	14	21,87
Toplam	64	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi resimlerinde ağız çizen otistik çocukların %45,31’i ağızı kapalı çizerken %21,87’si resminde ağza hiç yer vermemiştir.

Resimlerinde ağız çizmeyen ya da kapalı çizen otistik çocukların içe dönük çocuklar oldukları düşünülmektedir.

Tablo 4: Araştırmaya katılan otistik çocukların resimlerindeki burun çizimlerinin yorumunu gösterir dağılım:

Burun Yorumu	f	%
Normal	42	65,6
Burun Çizilmemiş	19	29,6
Büyük Çizilmiş	3	4,6
Toplam	64	100

Tablo 4'te görüldüğü gibi çocukların %29,6'sı resminde burna yer vermemiştir. Burnun çizilmemesi çocuğun güçsüzlüğünün bir belirtisi olarak kabul edilebilir.

Çocuk resimlerinde kulakların çizilmemesi doğal karşılanmaktadır. Ama saçlara rağmen çizilen kulaklar, abartılarak çizilen kulaklar anlamlıdır. 64 çocuk resminden 7 tanesinde kulakların çok büyük çizildiği saptanmıştır.

Tablo 5: Araştırmaya katılan otistik çocukların resimlerindeki kol çizimlerinin yorumunu gösterir dağılım:

Kolların Yorumu	f	%
Normal	24	37,5
İki Yana Açık	23	35,9
Kollar Çizilmemiş	6	9,3
Kollar Gövdeye Bitişik	5	7,8
Kısa Kollar	4	6,25
Uzun Kollar	2	3,12
Toplam	64	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi çocukların %35,9'u iki yana açılmış kollar resmetmiştir. Çocukların %9,3'ü ise resminde kollara yer vermemiştir.

Otistik çocukların resimlerinde görülen iki yana açılmış kol çizimleri bu çocukların insanlarla ilişki kurma isteğinin bir belirtisi olarak kabul edilebilir. Bu da bize sanat eğitiminin otistik çocukları anlamada ve tanımada ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Resimlerinde kollara hiç yer vermeyen çocukların içe dönük oldukları ve kendilerini güçsüz, kuvvetsiz ve güvensiz hissettikleri ifade edilmektedir (Yavuzer, 2003a, s. 20).

Tablo 6: Araştırmaya katılan otistik çocukların resimlerindeki ayak çizimlerinin yorumunu gösterir dağılım:

Ayakların Yorumu	f	%
Normal	37	57,8
Ayaklar Çizilmemiş	25	39
Ayaklar Büyük	1	1,56
Ayaklar Küçük	1	1,56
Toplam	64	100

Tablo 6’da çocukların %39’unun ayakları çizmediği görülmektedir.

Çocukların resimlerinde ayak çizmemeleri kendilerini güvensiz ve yardımsız hissettikleri anlamına gelmektedir (Yavuzer, 2003a, s. 20).

Tablo 7: Araştırmaya katılan otistik çocukların resimlerindeki el çizimlerinin yorumunu gösterir dağılım:

Ellerin Yorumu	f	%
Normal	40	62,5
Eller Çizilmemiş	18	28,12
Eller Büyük	4	6,25
Eller Yumruk Şeklinde	2	3,12
Toplam	64	100

Tablo 7’de çocukların %28,12’sinin resminde ellere yer vermediği görülmektedir.

Yavuzer (2003a: 20) çocukların resimlerinde el çizilmemesini güvensizlik ve çevreye uymada güçlük olarak yorumlamıştır. Tablodan otistik çocukların %6,25’inin elleri büyük çizdikleri görülmektedir. Altınköprü (2001: 238)’ye göre ellerin aşırı büyük çizilmesi kendini eksik hissetmesinin ve güçsüzlüğünün telafisi anlamına gelmektedir.

Özel eğitim uzmanları ve rehberlik ve psikolojik danışmanlık servisi ile önceden belirlenen tarifler doğrultusunda çocukların görsel sanatlar dersinden önce, derse devam ederken ve ders sonundaki genel durumları sıfatlandırılmış ve gözlem formunda değerlendirilerek bu veriler SPSS paket programı ile bilgisayar ortamında analiz edilmiştir.

Tablo 8: Araştırmaya katılan otistik çocukların resme başlamadan önceki durumlarını gösterir dağılım:

Genel Durum	f	%
Mutlu	19	19
Mutsuz	24	24
Huzurlu	9	9
Huzursuz	28	28
Öfkeli	20	20
Toplam	100	100

Tablo 8’de görüldüğü gibi resme başlamadan önce %24 öğrenci mutsuz, %28 öğrenci huzursuz ve %20 öğrenci öfkeli görülmektedir.

Tablo 9: Araştırmaya katılan otistik çocukların resmi yaparken genel durumlarını gösterir dağılım:

Genel Durum	f	%
Mutlu	28	28
Mutsuz	6	6
Huzurlu	35	35
Huzursuz	17	17
Öfkeli	14	14
Toplam	100	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi resmi yaparken öğrencilerin %28’i mutlu ve %35’i huzurludur. Otistik çocukların % 63’ünün resim yaparken mutlu ve huzurlu olması sanat eğitiminin onlar üzerindeki olumlu etkilerini göstermektedir.

Tablo 10: Araştırmaya katılan otistik çocukların resmi tamamladıktan sonraki durumlarını gösterir dağılım:

Genel Durum	f	%
Mutlu	38	38
Mutsuz	6	6
Huzurlu	37	37
Huzursuz	19	19
Toplam	100	100

Tablo 10’da görüldüğü gibi resim öğrencilerin %38’i resmi tamamladıktan sonra mutlu ve % 37’si huzurludur.

Tablo 10’dan, resme başlarken (Tablo 8) ve resim yaparken (Tablo 9) öfkeli olan bir grup otistik çocuğun resim yapma işlemi bittikten sonra sakinleştikleri görülmektedir. Kendini ifade etmede zorlanan otistik çocukların kendilerini çizgilerle renklerle ifade ettikten sonra rahatlamaları, sakinleşmeleri görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki öneminin bir göstergesi sayılabilir.

Bu veriler ayrıca SPSS programı ile karşılaştırılmış ve değişim yüzdeleri hesaplanmıştır.

Tablo 11: Araştırmaya katılan otistik çocukların genel durumlarındaki değişimleri gösterir dağılım:

	Resme başlamadan önce	Resme devam ederken	Resmi tamamladıktan sonra	Değişim %
Mutlu	19	28	38	100
Mutsuz	24	6	6	75
Huzurlu	9	35	37	311,11
Huzursuz	28	17	19	32,15
Öfkeli	20	14	0	100
Toplam	100	100	100	

Tablo 11'e göre;

6. Resme başlamadan önce %19 öğrenci mutlu iken, bu oran resim yaptıktan sonra %38 olmuştur. %100'lük bir artış görülmektedir. Öğrencilerin resim yaptıktan sonra mutlu oldukları kanısına varılabilir.
7. Resme başlamadan önce %24 öğrenci mutsuz iken, bu oran resmi yaptıktan sonra %6 olmuştur. %75 azalma görülmektedir. Mutsuz öğrencilerin çoğunluğunun resim yaptıktan sonra mutlu oldukları söylenebilir.
8. Resme başlamadan önce %9 öğrenci huzurlu iken, bu oran resmi yaptıktan sonra %37 olmuştur. Huzurlu öğrenci oranı %311,11'lik bir değişim göstermiştir. Resim yapmanın otistik çocuklara huzur verdiği kanısına varılabilir.
9. Resme başlamadan önce %28 öğrenci huzursuz iken, bu oran resmi yaptıktan sonra %19 olmuştur. Huzursuz öğrencilerin oranında % 32,15'lik bir azalma olmuştur. Huzursuz öğrencilerin oranındaki bu azalma bizlere çocukların resim yaparken huzur bulduklarını gösteriyor olabilir.
10. Resme başlamadan önce %20 öğrenci öfkeli iken bu oran resim yaptıktan sonra %0 olmuştur. %100 azalma görülmektedir. Resim etkinliğinin, otistik çocukların öfkelerini dindirdikleri söylenebilir.

BÖLÜM 5

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuğun iç dünyasını ifade etmesinde görsel sanatlar önemli araçlardan bir tanesidir. Araçların hedefleri belirlediği görsel sanat eğitiminde otistik çocuklara niçin bu eğitimin verilmesi gerektiği sorusuna eğitimin kişide geliştirmek istediği davranışlar cevabını verebiliriz. Çünkü görsel sanatlar eğitimi, çocuğun bol araç gereç kullanarak bir şeyler üretmesinin dışında kimi davranışlarının gelişmesine de imkân verecektir. Özellikle sözel iletişim kuramayan otistik çocukların kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayabilmek için görsel sanatlar eğitiminin etkin bir şekilde verilmesi çocukların gelişimlerine katkı sağlayacaktır.

Özel eğitim uzmanları, otistik çocukların bazı davranış problemlerinin kendilerini sözel olarak ifade edemediklerinden kaynaklandığı konusunda hemfikirdirler. Görsel sanatlar eğitimi, çocukların kendini ifade edebilmesine olanak sağlayarak davranış problemlerinin azaltılması ile birlikte öğrenmenin etkinliğini ve kalıcılığını sağlayarak eğitimin niteliği yükseltecektir.

Görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Kendilerini sözel olarak ifade edemeyen otistik çocuklar, kendilerini ifade etmede görsel sanatlar dersini kullanabilmektedir. Bu sonuçtan yola çıkarak, otistik çocuklara kendilerini ifade edebilmeleri için uygun ortam, zaman, malzeme, mekân verilmeli ve kendilerini ifade ederek ruhsal doyuma ulaşmaları sağlanmalıdır.

2. Çizgilerinin yorumlarından elde edilen verilerden yola çıkarak çocukların büyük çoğunluğunun otizmin belirtilerini resimlerinde yansıttıkları görülmüştür. Çocukların iç dünyalarını anlamada, çocukların kendiliğinden yaptıkları resimler yol gösterici olabilmektedir. Ancak çocuk hakkında bilgi edinmek, çocukla ve yakın çevresiyle görüşmeler yapmak ve resimleri yorumlayan kişinin uzmanlığı gerekmektedir. Tek başına resimlere bakarak değerlendirmeler yapmak yanıltıcı olabilir.

3. Çocukların yaşları dikkate alındığında, çizgisel gelişimlerinin çocukların çoğunluğunda az gelişmiş olduğu gözlenmiştir. Çizgisel gelişim evrelerinin sağlıklı bir şekilde geçirilmesi için otistik çocukların görsel sanatlar dersini etkin bir şekilde almaları sağlanmalıdır.

4. Görsel sanatlar eğitimi sonrasında otistik çocukların genel durumlarında olumlu yönde büyük bir değişim gözlenmiştir. Olumsuz tutum ve davranışların görsel sanatlar eğitimi sonrası olumlu olduğu, olumlu tutum ve davranışların ders esnasında ve sonrasında arttığı tespit edilmiştir. Kendilerini resim yoluyla kolayca ifade edebilen çocukların ruhsal doyuma ulaştıkları düşünülmektedir.

5. Görsel sanatlar eğitiminden önce öfkeli, saldırgan davranışlar gösteren otistik çocuklarda bu davranışlarının söndüğü gözlenmiştir. Gereksinimlerini ve duygularını sözcüklerle ya da işaretlerle anlatamayan otistik çocukların öfkelenedikleri bilgisinden yola çıkarak resim ile gereksinimlerini ve duygularını anlattıkları yargısına varılabilir ancak otistik çocuklarda öfke nöbetlerinin çıkış nedenleri çok farklı da olabileceği için daha kapsamlı bir araştırma yapılması önerilmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgu ve sonuçlardan, görsel sanatlar eğitiminin otistik çocuklar üzerindeki etkilerini belirleme çalışmaları ile bu konuda yapılacak yeni araştırmalara ilişkin şu öneriler geliştirilmiştir:

Zekâ ve kişilik testlerine ek olarak uygulanan tanıma ve inceleme araçları arasında resmin önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Otistik çocukların belirlenmesinde çizgilerinin yorumu ve gelişim evreleri dikkate alınarak çocuk resimleri kullanılabilir.

Çocuğa psikolojik açıdan ulaşabilmede görsel sanatlar dersi önemli bir yer tutmaktadır. Otistik çocuğun bilişsel ve duyuşsal alanda kendini geliştirmesine olanak sağlayabilir.

Otistik çocukların eğitim ortamlarında görsel sanatlar dersinin etkinliğini arttırmak ve grup çalışması olanağı sağlayabilmek için uygun atölye ayrılmasına ve gerekli donanımın sağlanmasına özen gösterilmelidir.

Çocuğun bilgisi, deneyimi ve gözlemleri çoğaldıkça onunla orantılı olarak çizgisel gelişim evresi de daha ileri dereceye geçmektedir. Otistik çocukların çizgisel gelişim dönemlerini sağlıklı yaşayabilmeleri için eğitimlerinde bu nokta üzerinde önemle durulmalıdır.

Çocuk resimlerine baktığımızda, sanat için gerekli olan görsel yolla düşünmenin en saf örnekleri ile karşılaşırız. Çocuklar bizler için karmaşık olan dünyayı oldukça sade anlatırlar ve çocuk resimlerinin en önemli özelliği çocuğun düşünce şeklini ve içeriğini yansıtmasıdır. Bu bağlamda otistik çocukların gelişimleri için verilen eğitime görsel sanatlar eğitiminin katkısı olmazsa eğer eğitimleri eksik kalabilir.

Görsel sanatlar eğitimi öğrenci ile okul, öğrenci ile öğretmen, öğrenci ile aile arasında iletişim kurmada köprü görevi oluşturmaktadır. Bu nedenle öğrenciyle sağlıklı iletişim kurabilmek için görsel sanatlar dersi araç olabilmelidir.

Otistik çocukların uygun olmayan davranışlarını azaltmada görsel sanatlar eğitiminin etkilerini geniş kapsamlı araştırılması yararlı olabilir.

Çocuklardaki bireysel farklılıklar dikkate alındığında, resmin bütün çocuklar tarafından ifade aracı olarak kullanılacağını düşünmek eksik ve yanlış olur. Görsel sanatların yanı sıra çocuğun duygu ve düşüncelerini ifade edebilmesi için farklı yöntemlere de yer verilmesi önerilmektedir.

Çocuk resimlerini yorumlayabilen uzmanların sayılarının fazla olmadığı, var olan kaynakların tüm sorulara yanıt veremediği görülmüştür. Resim yorumlamalarında uzmanlaşmaya gidilmesi konusu üzerinde durulması öneriler arasındadır.

Görsel sanat eğitimi olarak beceri edinecek olan otistik çocukların, yetişkinlik dönemlerinde kendisine anlamlı bir uğraş edinebilmesi için ön koşulunu gerçekleştirmiş olacakları düşünülmektedir. Bu nedenle bu çocukların yetişkinlik dönemleri de göz önünde tutularak beceri edinmelerini sağlamak eğitimcilere önerilmektedir.

Görsel sanat etkinliklerinin otistik çocuğa yeni öğrenme kapıları açacağı, düşüncelerinde esneklik ve dar kalıpların dışına çıkma, başkalarıyla iletişim kurma ve sosyalleşme imkânı doğuracağı düşünülmektedir. Bu imkânı sağlamak otistik çocuklarla ilgili olan herkese önerilmektedir.

KAYNAKÇA

ALTINKÖPRÜ, T. (1999). **Karakter Bilim ve İnsan Tanımada Testler**. (Birinci Baskı). İstanbul: Hayat Yayıncılık

ALTINKÖPRÜ, T. (2001). **Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır**. (Birinci Baskı). İstanbul: Hayat Yayıncılık.

ARIKAN, R. (2004). **Araştırma Teknikleri ve Rapor Hazırlama**. (Dördüncü Baskı). Ankara: Asil Yayıncılık.

BAKIRCIOĞLU, R. (2000). **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**. (Birinci Baskı). Ankara: Arı Yayıncılık.

BAYRAKTAR, R., Sayıl, M. (1989). **Çocukların Resimlerine İlişkin Kuramsal Görüşler ve Derinlik Çizim**. Psikoloji Dergisi, 6 (22). 79–85. Ankara

BİLEN, M. (1990). **Plandan Uygulamaya Öğretim**. Ankara

BUYURGAN, S., Buyurgan, U. (2001). **Sanat Eğitimi ve Öğretimi**. (Birinci Baskı). Ankara: Dersal Yayıncılık.

DARICA, N., Abidoğlu, Ü., Gümüşçü, Ş. (2005). **Otizm ve Otistik Çocuklar**. (Dördüncü Baskı). İstanbul: Özgür Yayıncılık.

Demirel, Ö., Kamile, Ü. EĞİTİM TERİMLERİ. (1987). Ankara.

Demirel Ö. EĞİTİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ (1993) Ankara.

DİLER, N. (2000). Zihinsel Engelli Öğrencilere Resim-İş Becerilerinin Kazandırılmasında “maçların Tüm Beceri ve İleri Zincirleme Yaklaşımlarına Göre Düzenlendiği Bireyselleştirilmiş Resim-İş Becerileri Öğretim Materyalleri”nin Etkiliği. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).

FAZLIOĞLU, Y., Yurdakul, M. E. (2005). **Otizmde Görsel İletişim Tekniklerinin Kullanımı**. (Birinci Baskı). İstanbul: Morpa Kültür Yayıncılık.

FRITH, U. (1989). **Autism. Explaining the Enigma**. Woncester: Printed in Great Britain by Billing and Sons Ltd.

GENÇAYDIN, Z. (1987). Resim-İş Eğitiminin Amaç ve İlkeleri. **Görsel Sanatlar Eğitimi**. 43-55. Özer, B. (Ed.) Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

GRANDİN, T. (2005). **Resimlerle Düşünmek-Otizmin İçerden Anlatımı**. (Birinci Baskı). İngilizceden Çeviren: Mehmet Celil İFTAR. İstanbul: Doğan Yayıncılık.

GÜNÇE, G. (1973). **Çocukta Zihin Gelişimi: Piaget Kuramına Toplu Bakış**. (Birinci Baskı). Ankara: Baylan Matbaası.

GÜNEŞ, A. (2006). **Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi**. (Birinci Baskı). İzmir: İlya Yayınevi.

KEHNEMUYİ, Z. (1995). **Çocuğun Resim Eğitimi**. (Birinci Baskı). İstanbul: Redhaus Yayınevi.

KIRIŞOĞLU, O. T. (1991). **Sanatta Eğitim**. (Birinci Baskı). Ankara: Demircioğlu Matbaası.

KIRIŞOĞLU, O. T. (2002). **Sanatta Eğitim**. (İkinci Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık

KIRIŞOĞLU, O. T., Stocrocki, M. (1997). **İlköğretim Sanat Öğretimi**. (Birinci Baskı). Ankara: YÖK / Dünya Bakası, MEGP

KIRIŞOĞLU, O. T., Stocrocki, M. (1997). **Ortaöğretim Sanat Öğretimi**. (Birinci Baskı). Ankara: YÖK / Dünya Bakası, MEGP

KORKMAZ, B. (2005). **Yağmur Çocuklar – Otizm Nedir**. (Birinci Baskı). İstanbul: Kitap Matbaacılık.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2000). Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. **Otistik Çocuklar Eğitim Programı**. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

ONUR, B. (1995). **Çocuk ve Ergen Gelişimi**. (Birinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Oğuzkan, F. EĞİTİM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ. (1993). Ankara

ÖZGÜR, İ. (2004). **Engelli Çocuklar ve Eğitimi & Özel Eğitim**. (Birinci Baskı). Ankara: Karahan Kitabevi.

ÖZSOY, V. (2003). **Görsel Sanatlar Eğitimi**. (Birinci Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

PENNY, N. B. (2005). **İstiyorum, İhtiyacım Var, Çünkü Farklıyım....** (Birinci Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

READ, H. (1981). **Sanat ve Toplum**. (Birinci Baskı). İngilizceden Çeviren: Selçuk MÜLAYİM. Ankara: Ümran Yayınevi.

SAN, İ. (1979). **Sanatsal Yaratma ve Çocukta Yaratıcılık**. (İkinci Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları

SAN, İ. (1985). **Sanat ve Eğitim**. (İkinci Baskı). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Turanî, A. SANAT TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ (Dokuzuncu Baskı). (2003). İstanbul: Remzi Kitabevi.

TÜRKDOĞAN, G. (1984). **Sanat Eğitimi Yöntemleri (Resim-İş Öğretimi)**. (Birinci Baskı). Ankara: Kadıoğlu Matbaası.

YALÇIN, O. (1973) **Çocuk Resminin Dili**. (Birinci Baskı). İstanbul: Ozan Yayıncılık.

YAZKAÇ, P. (2001). Otistik Çocuklara İletişimin Öğretilmesinde Resim Dersinin Etkililiği. (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).

YAVUZER, H. (2003a). **Resimleriyle Çocuk**. (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

YAVUZER, H. (2003b). **Okul Çağı Çocuğu**. (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

YAVUZER, H. (2005). **Çocuk Psikolojisi**. (Birinci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

WING, L. (1976). **Early Childhood Autism**. Oxford: Pergamon Pres.

WING, L. (1996). **Otizm El Rehberi**. (Birinci Baskı). İngilizceden Çeviren: Semra KURT. İstanbul: Doğan Kitapçılık.

EKLER

EK-1 Öğrenci Gözlem Formu Örneği

EK-2 Araştırmanın Uygulandığı Öğrencilerin Gözlem Formlarından,
Yaptıkları Resimlerden, Çizgilerinin Yorumlanmasından Örnekler

EK-1

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU ÖRNEĞİ

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Açıklama: Bu ölçek, öğrencilerin derse katılımını ve dersin etkisini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

NO:

ANKETİ HAZIRLAYAN: Evrim BAYRAKTAR

İFADELER	Evet	Hayır	Bazen
1. Öğrenci resme hemen başladı mı?			
2. Öğrenci verilen konuya sadık kaldı mı?			
3. Öğrenci resmi yaparken yardım istedi mi?			
4. Öğrenci boya seçimini kendi mi yaptı?			
5. Öğrencinin resme devam etmek istemediği oldu mu?			
6. Öğrenci resmi yapmaya itiraz etti mi?			
7. Öğrenci resmine özen gösterdi mi?			
8. Öğrenci resmini yaparken ara verdi mi?			
9. Öğrenci resmini yaparken arkadaşlarının resmine baktı mı?			
10. Öğrenci resmi yaparken yönlendirme yapıldı mı?			
11. Öğrenci resmini tamamladı mı?			

İFADELER	Mutlu	Mutsuz	Huzurlu	Huzursuz	Öfkeli
Resme başlamadan önce öğrencinin genel durumu					
Resmi yaparken öğrencinin genel durumu					
Resim tamamlandıktan sonra öğrencinin genel durumu					

EK-2

Araştırmanın Uygulandığı Öğrencilerin

Gözlem Formlarından

Yaptıkları Resimlerden

Çizgilerinin Yorumlanmasından

Örnekler

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Açıklama: Bu ölçek, öğrencilerin derse katılımını ve dersin etkisini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

NO: 53

ANKETİ HAZIRLAYAN: Evrim BAYRAKTAR

İFADELER	Evet	Hayır	Baze n
1. Öğrenci resme hemen başladı mı?	X		
2. Öğrenci verilen konuya sadık kaldı mı?	X		
3. Öğrenci resmi yaparken yardım istedi mi?		X	
4. Öğrenci boya seçimini kendi mi yaptı?	X		
5. Öğrencinin resme devam etmek istemediği oldu mu?		X	
6. Öğrenci resmi yapmaya itiraz etti mi?		X	
7. Öğrenci resmine özen gösterdi mi?	X		
8. Öğrenci resmini yaparken ara verdi mi?		X	
9. Öğrenci resmini yaparken arkadaşlarının resmine baktı mı?		X	
10. Öğrenci resmi yaparken yönlendirme yapıldı mı?		X	
11. Öğrenci resmini tamamladı mı?	X		

İFADELER	Mutlu	Mutsuz	Huzurlu	Huzursuz	Öfkeli
Resme başlamadan önce öğrencinin genel durumu	X				
Resmi yaparken öğrencinin genel durumu			X		
Resim tamamlandıktan sonra öğrencinin genel durumu	X				

RESİM NO: 53

YAŞ: 16

CİNSİYET: Erkek

RENK: Birçok renk kullanmıştır.

MEKÂN: Resimde mekân görülmemektedir.

ŞEMA: Güneş, ev, insan şeması vardır.

ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMİ: Ergenlik evresindedir.

RESMİN YORUMU:

—Köşeli çizilen gövde, saldırganlık belirtisi olabilir.

—Gözlerin resimde önemsenmemesi, birer noktayla gösterilmesi, toplumla, diğer insanlarla, tüm dış çevreyle kurulan bağın yetersizliğine, dış dünyaya karşı ilgisizliğine ve içe dönüklüğüne işaret ediyor olabilir.

—Ağzın hiç çizilmemiş olması veya bir çizgi ile belirtilmesi, konuşma gücü çekiğinin, iletişim kurmaktan çekindiğinin göstergesi olabilir.

—Kolların gövdeye yapışık olması, insan ilişkilerinde sıkıntı çekiğinin göstergesi olabilir.

—Çizilen insan resminin çevresine yerleştirilen ev, güneş, bulut gibi öğeler, resmi yapanın kendini öne sürme, kendini ortaya koyma eğilimini yansıtır olabilir.

—Vücudun alt ve üst olarak ikiye ayrılması, cinsel kaygıları olduğunu düşündürebilir.

Buiba uyuyu inepo

YAŞ 23 / ERKEK

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Açıklama: Bu ölçek, öğrencilerin derse katılımını ve dersin etkisini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

NO: 50

ANKETİ HAZIRLAYAN: Evrim BAYRAKTAR

İFADELER	Evet	Hayır	Baze n
1. Öğrenci resme hemen başladı mı?	X		
2. Öğrenci verilen konuya sadık kaldı mı?	X		
3. Öğrenci resmi yaparken yardım istedi mi?		X	
4. Öğrenci boya seçimini kendi mi yaptı?	X		
5. Öğrencinin resme devam etmek istemediği oldu mu?		X	
6. Öğrenci resmi yapmaya itiraz etti mi?		X	
7. Öğrenci resmine özen gösterdi mi?		X	
8. Öğrenci resmini yaparken ara verdi mi?		X	
9. Öğrenci resmini yaparken arkadaşlarının resmine baktı mı?		X	
10. Öğrenci resmi yaparken yönlendirme yapıldı mı?		X	
11. Öğrenci resmini tamamladı mı?		X	

İFADELER	Mutlu	Mutsuz	Huzurlu	Huzursuz	Öfkeli
Resme başlamadan önce öğrencinin genel durumu				X	
Resmi yaparken öğrencinin genel durumu			X		
Resim tamamlandıktan sonra öğrencinin genel durumu				X	

RESİM NO: 50

YAŞ: 23

CİNSİYET: Erkek

RENK: Tek renk kullanılmıştır.

MEKÂN: Resimde mekân görülmemektedir.

ŞEMA: İnsan figürü şematiktir.

ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMİ: Ergenlik olması gerekirken şema öncesi dönemde olduğu görülmektedir.

RESMİN YORUMU:

BABA ÇİZİMİ İÇİN:

—Kolların çizilmemesi, güvensizliğin göstergesi olabilir.

—Ayakların olmaması, çocuğun kendini güvensiz ve yardımsız hissetmesini düşündürebilir.

—Çocuk gözünde, daha az önem ve değere sahip kişiler, çirkin, özensiz ve hatta bazı organları eksik olarak çizilebilirler.

—Figürlerin yana dönmüş olarak çizilmeleri, başkalarıyla doğrudan ilişki kuramadığının, görüşmek istediği kişilerle karşı karşıya konuşamadığının, çekingenlik, sosyal cesaretsizlik gibi sorunlar yaşadığının göstergesi olabilir.

ANNE ÇİZİMİ İÇİN:

— Gözlerin çizilmemesi, toplumla diğer insanlarla, tüm dış çevreyle kurulan bağın yetersizliğine ve dış dünyaya karşı ilgisizliğe ve içe dönüklüğe işaret olabilir.

— İki yana açılan kollar, insanlarla ilişki kurma, insanlara açılma isteğini gösteriyor olabilir.

—Ayakların olmaması, çocuğun kendini güvensiz ve yardımsız hissetmesini düşündürebilir.

—Ellerin çizilmemesi, güvensizliği, çevreye uyumda güçlük çektiğini gösteriyor olabilir.

—Ağzın hiç çizilmemiş olması veya bir çizgi ile belirtilmesi, konuşma güçlüğü çektiğinin, iletişim kurmaktan çekindiğinin göstergesi olabilir.

—Burnun çizilmemesi, güçsüzlüğünün göstergesi olabilir.

YAŞ 11 / ERKEK

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Açıklama: Bu ölçek, öğrencilerin derse katılımını ve dersin etkisini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

NO: 47

ANKETİ HAZIRLAYAN: Evrim BAYRAKTAR

İFADELER	Evet	Hayır	Baze n
1. Öğrenci resme hemen başladı mı?	X		
2. Öğrenci verilen konuya sadık kaldı mı?	X		
3. Öğrenci resmi yaparken yardım istedi mi?		X	
4. Öğrenci boya seçimini kendi mi yaptı?	X		
5. Öğrencinin resme devam etmek istemediği oldu mu?		X	
6. Öğrenci resmi yapmaya itiraz etti mi?		X	
7. Öğrenci resmine özen gösterdi mi?	X		
8. Öğrenci resmini yaparken ara verdi mi?		X	
9. Öğrenci resmini yaparken arkadaşlarının resmine baktı mı?		X	
10. Öğrenci resmi yaparken yönlendirme yapıldı mı?	X		
11. Öğrenci resmini tamamladı mı?		X	

İFADELER	Mutlu	Mutsuz	Huzurlu	Huzursuz	Öfkeli
Resme başlamadan önce öğrencinin genel durumu				X	
Resmi yaparken öğrencinin genel durumu			X		
Resim tamamlandıktan sonra öğrencinin genel durumu	X				

RESİM NO: 47

YAŞ:11

CİNSİYET: Erkek

RENK: Dört renk kullanılmıştır.

MEKÂN: Resimde mekân görülmemektedir.

ŞEMA: Ev ve insan şemaları vardır.

ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMİ: Ergenlik evresi olması gerekirken şematik dönem özellikleri görülmektedir.

RESMİN YORUMU:

—Gözlerin resimde önemszenmemesi, birer noktayla gösterilmesi, toplumla, diğer insanlarla, tüm dış çevreyle kurulan bağın yetersizliğine, dış dünyaya karşı ilgisizliğine ve içe dönüklüğüne işaret ediyor olabilir.

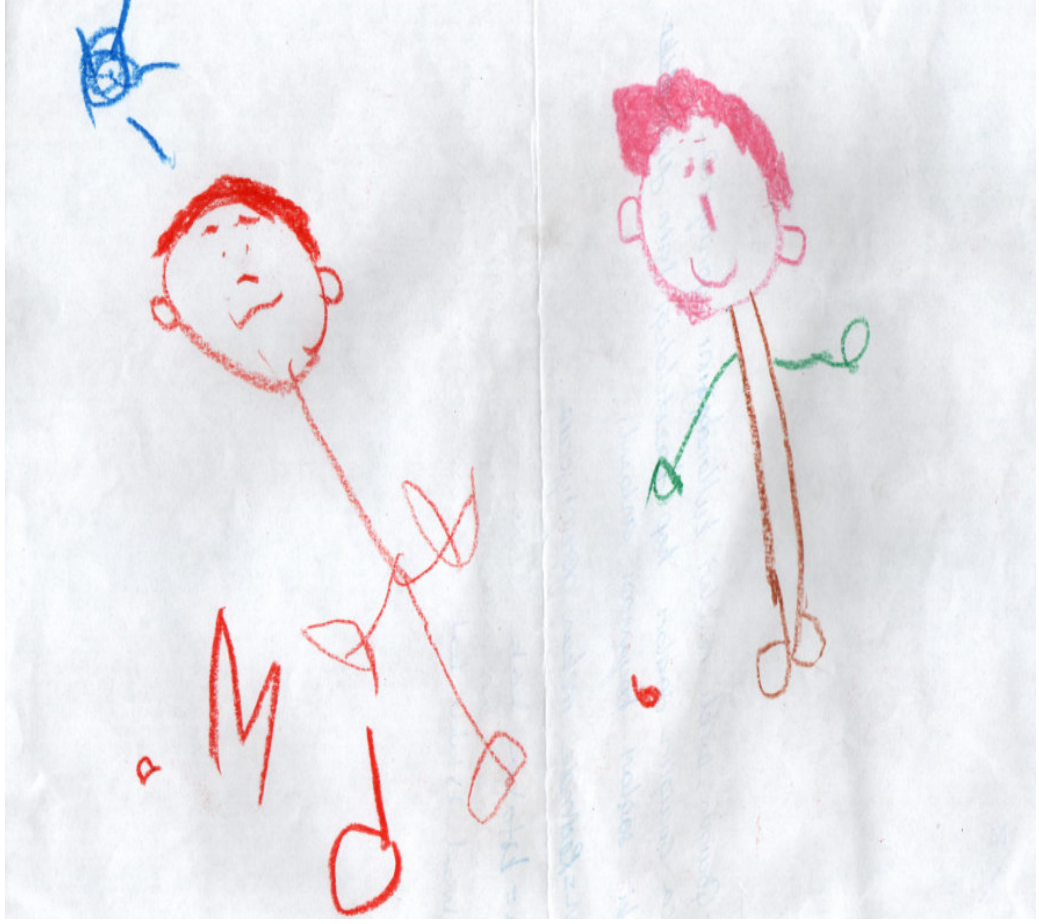
—Kolların çizilmemesi, güvensizliğin göstergesi olabilir.

—Köşeli çizilen gövde, saldırganlık belirtisi olabilir.

—Resme ev ilave etmesi, kendini öne sürme, ortaya koyma eğilimini gösteriyor olabilir.

—Ağzın bir çizgi ile belirtilmesi, konuşma güçlüğü çektiğinin, iletişim kurmaktan çekindiğinin göstergesi olabilir.

—Vücudun alt ve üst olarak ikiye ayrılması, cinsel kaygıları olduğunu düşündürebilir.

YAŞ 8 / ERKEK

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Açıklama: Bu ölçek, öğrencilerin derse katılımını ve dersin etkisini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

NO: 19

ANKETİ HAZIRLAYAN: Evrim BAYRAKTAR

İFADELER	Evet	Hayır	Baze n
1. Öğrenci resme hemen başladı mı?	X		
2. Öğrenci verilen konuya sadık kaldı mı?		X	
3. Öğrenci resmi yaparken yardım istedi mi?		X	
4. Öğrenci boya seçimini kendi mi yaptı?	X		
5. Öğrencinin resme devam etmek istemediği oldu mu?		X	
6. Öğrenci resmi yapmaya itiraz etti mi?		X	
7. Öğrenci resmine özen gösterdi mi?			X
8. Öğrenci resmini yaparken ara verdi mi?		X	
9. Öğrenci resmini yaparken arkadaşlarının resmine baktı mı?		X	
10. Öğrenci resmi yaparken yönlendirme yapıldı mı?		X	
11. Öğrenci resmini tamamladı mı?		X	

İFADELER	Mutlu	Mutsuz	Huzurlu	Huzursuz	Öfkeli
Resme başlamadan önce öğrencinin genel durumu	X				
Resmi yaparken öğrencinin genel durumu	X				
Resim tamamlandıktan sonra öğrencinin genel durumu	X				

RESİM NO: 19

YAŞ: 8

CİNSİYET: Erkek

RENK: Farklı renkler kullanmıştır.

MEKÂN: Resimde mekân görülmemektedir.

ŞEMA: İnsan figürleri şematiktir.

ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMİ: Şematik dönemdedir.

RESMİN YORUMU:

—Gövdenin iki paralelden oluşması, gerileme, çözülme, duraklama veya daha ilkel davranışa dönüş olarak kabul edilebilir. Herhangi bir temel gereksinimin doyumunda engellerle karşılaştığının, eksikliği gidermek için daha ilkel bir doyuma sığındığının göstergesi olabilir.

—Gözlerin resimde önemsenmemesi, birer noktayla gösterilmesi, toplumla, diğer insanlarla, tüm dış çevreyle kurulan bağın yetersizliğine, dış dünyaya karşı ilgisizliğine ve içe dönüklüğüne işaret ediyor olabilir.

— İki yana açılan kollar, insanlarla ilişki kurma, insanlara açılma isteğini gösteriyor olabilir.

YAŞ 10 / ERKEK

ÖĞRENCİ GÖZLEM FORMU

Açıklama: Bu ölçek, öğrencilerin derse katılımını ve dersin etkisini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

NO: 37

ANKETİ HAZIRLAYAN: Evrim BAYRAKTAR

İFADELER	Evet	Hayır	Baze n
1. Öğrenci resme hemen başladı mı?		X	
2. Öğrenci verilen konuya sadık kaldı mı?	X		
3. Öğrenci resmi yaparken yardım istedi mi?		X	
4. Öğrenci boya seçimini kendi mi yaptı?		X	
5. Öğrencinin resme devam etmek istemediği oldu mu?			X
6. Öğrenci resmi yapmaya itiraz etti mi?	X		
7. Öğrenci resmine özen gösterdi mi?			X
8. Öğrenci resmini yaparken ara verdi mi?	X		
9. Öğrenci resmini yaparken arkadaşlarının resmine baktı mı?		X	
10. Öğrenci resmi yaparken yönlendirme yapıldı mı?			X
11. Öğrenci resmini tamamladı mı?		X	

İFADELER	Mutlu	Mutsuz	Huzurlu	Huzursuz	Öfkeli
Resme başlamadan önce öğrencinin genel durumu				X	
Resmi yaparken öğrencinin genel durumu			X		
Resim tamamlandıktan sonra öğrencinin genel durumu	X				

RESİM NO: 37

YAŞ: 10

CİNSİYET: Erkek

RENK: İki renk kullanılmıştır.

MEKÂN: Resimde mekân görülmemektedir.

ŞEMA: İnsan şeması vardır.

ÇİZGİSEL GELİŞİM DÖNEMİ: Gerçekçiliğin doğuşu dönemindedir.

RESMİN YORUMU:

—Gözlerin resimde önemszenmemesi, birer noktayla gösterilmesi, toplumla, diğer insanlarla, tüm dış çevreyle kurulan bağın yetersizliğine, dış dünyaya karşı ilgisizliğine ve içe dönüklüğüne işaret ediyor olabilir.

—İyice belirtilmiş, konuşur gibi duran ağız, insanlarla konuşma isteğini ve eğilimini gösteriyor olabilir.

— İki yana açılan kollar, insanlarla ilişki kurma, insanlara açılma isteğini gösteriyor olabilir.

—Ellerin çizilmemesi, güvensizliği, çevreye uyumda güçlük çektiğini gösteriyor olabilir.